

Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen
sovittelua koskeva kokeilu
käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2012

Väliraportti

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen
sovittelua koskeva kokeilu
käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2012

Väliraportti

27.1.2012

Julkaisun nimi Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2012. Väiliraportti

Tekijä Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun kokeilun käräjäoikeuksissa ohjausryhmä. Puheenjohtaja käräjätuomari Anna-Kaisa Aaltonen

Oikeusministeriön julkaisu 2/2012
Selvityksiä ja ohjeita

OSKARI numero OM 1/31/2010 **HARE numero** OM006:00/2010

ISSN-L 1798-7067
ISSN (PDF) 1798-7067
ISBN (PDF) 978-952-259-167-8

URN URN:ISBN:978-952-259-167-8
Pysyvä osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-167-8>

Asia- ja avain-sanat käräjäoikeudet, lapsen huolto- ja tapaamisoikeus, riita-asiat, siviiliprosessi, tuomioistuinsovittelu

Tiivistelmä Oikeusministeriön tavoitteena on kehittää ja parantaa erityisesti lasten asemaa oikeudenkäynnissä. Koska lapsia koskevissa riidoissa sovinnon löytäminen on erityisen tärkeää, oikeusministeriö asetti 26.1.2010 työryhmän laatimaan selvityksen asiantuntija-avustajan käytön kokeilemisesta lapsen huolto-oikeudenkäynneissä. Työryhmän 30.6.2010 antaman mietinnön pohjalta aloitettiin 1.1.2011 Helsingin, Espoon, Oulun ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeuksissa kokeilu asiantuntija-avustajan käyttämisestä lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevassa tuomioistuinsovittelussa.

Kokeilun seuranta, hankkeen kehittämistä ja johtopäätösten tekoa varten asetettiin ohjausryhmä, joka on tähän mennessä kokoontunut kuusi kertaa. Väiliraportti on laadittu hankkeesta ensimmäisenä kokeiluvuonna saatujen kokemusten perusteella.

Kokeilu on tähän mennessä tuonut myönteisiä tuloksia. Vuoden 2011 marraskuun loppuun mennessä kokeilun piirissä olevissa käräjäoikeuksissa oli tullut vireille yhteensä 234 sovitteluasiaa. Sovittelussa on päättynyt yhteensä 109 asiaa. Päättäneissä asioissa noin 75 prosentissa on tehty joko kokonaissovinto (63 %) tai osasovinto (12 %). Sovittelun kokonaiskesto on ollut noin 1,5 kuukautta, mikä on vähemmän kuin oikeudenkäynnin keskimääräinen kesto. Lisäksi sovittelut ovat vähentäneet sosiaalitoimelle tehtyjä selvityspyyntöjä.

27.1.2012

Publikationens titel	Försök med medling av vårdnadstvister med hjälp av ett sakkunnigbiträde vid tingsrätter 1.1.2011–31.12.2012. Mellanrapport		
Författare	Styrningsgruppen för försöket med medling av vårdnadstvister med hjälp av ett sakkunnigbiträde vid tingsrätter Ordförande: tingsdomare Anna-Kaisa Aaltonen		
Justitieministeriets publikation	2/2012 Utredningar och anvisningar		
OSKARI nummer	OM OM 1/31/2010	HARE nummer	OM006:00/2010
ISSN-L	1798-7067		
ISSN (PDF)	1798-7067		
ISBN (PDF)	978-952-259-167-8		
URN	URN:ISBN:978-952-259-167-8		
Permanent adress	http://urn.fi/URN:978-952-259-167-8		
Sak- och nyckelord	tingsrätter, vårdnad om barn och umgängesrätt, tvistemål, civilprocess, medling i domstol		
Referat	<p>Justitieministeriet har som mål att utveckla och förbättra i synnerhet barns ställning i rättegång. Eftersom det är särskilt viktigt att uppnå en förlikning i tvistemål som gäller barn, tillsatte justitieministeriet den 26 januari 2010 en arbetsgrupp för att utreda möjligheter att genomföra ett försök med användning av ett sakkunnigbiträde vid rättegångar som gäller vårdnad om barn. Utgående från arbetsgruppens betänkande av den 30 juni 2010 inleddes det vid Helsingfors, Esbo, Uleåborgs och Norra Karelens tingsrätter ett försök med användning av ett sakkunnigbiträde vid medling i domstol när det gäller vårdnad om barn, umgängesrätt och underhåll för barn.</p> <p>För att följa upp försöket, utveckla projektet och dra slutsatser tillsattes det en styrningsgrupp, som hittills har sammanträtt sex gånger. Denna mellanrapport har utarbetats på basis av de erfarenheter som fåtts av försöket under det första året.</p> <p>Försöket har hittills medfört positiva resultat. Före slutet av november 2011 hade sammanlagt 234 medlingsärenden inletts vid de domstolar som deltar i försöket. Sammanlagt 109 av dessa hade avslutats vid medling. Av de avslutade ärendena hade förlikning uppnåtts i ca 75 procent, antingen till alla delar (63 %) eller delvis (12 %). Den totala längden på medlingen hade varit ca 1,5 månader, vilket är mindre än den genomsnittliga längden på rättegångar. Dessutom hade medlingsförfarandena minskat antalet utredningar som inhämtats hos socialväsendet.</p>		

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 26.1.2010 työryhmän laatimaan selvityksen asiantuntija-avustajan käytön kokeilemisesta lapsen huolto-oikeudenkäynneissä. Työryhmän 30.6.2010 antaman mietinnön pohjalta aloitettiin 1.1.2011 Helsingin, Espoon, Oulun ja Pohjois-Karjalan kärjäoikeuksissa kokeilu asiantuntija-avustajan käyttämisestä lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevassa tuomioistuinsovittelussa.

Kokeilua varten asetettiin ohjausryhmä, jonka tehtävänä on vastata hankkeen toteuttamisesta, järjestää sovittelukokeilun seuranta, kehittää hanketta kokeilun aikana saatavien kokemusten pohjalta ja tehdä johtopäätökset kokeilun tuloksista. Ohjausryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin kärjätuomari Anna-Kaisa Aaltonen Helsingin kärjäoikeudesta ja jäseniksi kärjätuomari Marjo Naapi Espoon kärjäoikeudesta, kärjätuomari Aulikki Riikonen Pohjois-Karjalan kärjäoikeudesta, kärjätuomari Kaisa Helevä-Vuoti Oulun kärjäoikeudesta, hallitusneuvos Anne Hallavainio oikeusministeriön oikeushallinto-osastolta, perheasioiden yksikön esimies Marjatta Karhuvaara Espoon sosiaali- ja terveystoimesta, erikoispsykologi Päivi Mäntylä-Karppinen Päijät-Hämeen perheneuvola ja asianajaja Maija Auvinen.

Ohjausryhmä on vuonna 2011 kokoontunut kuusi kertaa. Ohjausryhmän toimikaudeksi asetettiin 1.1.2011–31.12.2012.

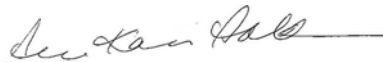
Ohjausryhmä toteaa, että kokeilu on tähän mennessä tuonut myönteisiä tuloksia. Vuoden 2011 marraskuun loppuun mennessä kokeilun piirissä olevissa kärjäoikeuksissa oli tullut vireille yhteensä 234 sovitteluasiaa. Sovittelussa on päättynyt yhteensä 109 asiaa. Päättäneissä asioissa noin 75 prosentissa on tehty joko kokonaissovinto (63 %) tai osasovinto (12 %). Sovittelun kokonaiskesto on ollut noin 1,5 kuukautta, mikä on vähemmän kuin oikeudenkäynnin keskimääräinen kesto. Lisäksi sovittelut ovat vähentäneet sosiaalitoimelle tehtyjä selvityspyyntöjä.

Ohjausryhmä katsoo, että kokeilusta saatavia kokemuksia voidaan hyödyntää myös muiden riita-asioiden sovittelussa.

Kokeilu on vielä kesken ja se on tuonut esille myös asioita, jotka edellyttävät menettelyn kehittämistä yhteistyössä kaikkien toimijatahojen kanssa. Menettelyä laajennettaessa tulee erityisesti huolehtia tarvittavasta koulutuksesta ja kiinnittää huomiota siihen, että asiantuntija-avustajilla ja tuomareilla on tehtävänsä riittävä osaaminen. Valtion tulo- ja menoarviossa vuodelle 2012 hankkeeseen on osoitettu määräraha.

Ohjausryhmä luovuttaa väliraporttinsa kunnioittavasti oikeusministeriölle.

Helsingissä 27. päivänä tammikuuta 2012

Anna-Kaisa Aaltonen

Maija Auvinen

Anne Hallavainio

Kaisa Helevä-Vuoti

Marjatta Karhuvaara

Päivi Mäntylä-Karppinen

Marjo Naapi

Aulikki Riikonen

SISÄLLYS

1	Johdanto	11
2	Avioero ja huoltokiistat	13
3	Vanhempien vaihtoehdot ratkaista lapsen asemaa koskevat kysymykset	14
4	Nykytilanne huolto-, tapaamis- ja elatusriitojen käsittelyssä tuomioistuimissa	16
5	Vaihtoehtona tuomioistuinsovittelu	18
6	Sovittelun edut vanhempien ja lapsen näkökulmasta	20
7	Projektin toteuttaminen	21
7.1	Projektin aloittaminen	21
7.2	Kokeiluun osallistuvien kouluttaminen	22
7.3	Projektin valmistelu kokeiluyksiköissä	23
7.4	Kokeilun seuranta	24
8	Projektin tuloksia 21.11.2011 mennessä	26
8.1	Määrällisiä tuloksia	26
8.1.1	Vireille tulleet sovitteluasiat	26
8.1.2	Sovittelussa päättyneet jutut	26
8.1.3	Määräaikainen sopimus	28
8.1.4	Asian laatu	28
8.1.5	Ensiriita vai uusintariita	29
8.1.6	Sovitteluistunnon järjestämiseen kulunut aika	29
8.1.7	Sovitteluistuntojen lukumäärä	30
8.1.8	Istuntojen kesto	30
8.1.9	Sovittelun kokonaiskesto	31
8.1.10	Missä vaiheessa oikeudenkäyntiä asia on siirretty sovitteluun?	32
8.1.11	Osapuolten lakimiesavustajat	32
8.1.12	Erilliskeskustelut	33
8.1.13	Keskustelu lapsen kanssa	33
8.1.14	Kotikäynnit	34

9	Sovittelusta syntyvät resurssisäästöt	35
9.1	Huoltoriita-oikeudenkäynnin aiheuttamat kustannukset	35
9.2	Sovittelun aiheuttamat kustannukset ja vaikutukset tuomioistuimen resursseihin	37
9.3	Sovittelun vaikutukset sosiaalitoimen resursseihin	38
9.4	Vaikutukset oikeudenkäyntikuluihin ja oikeusavun kustannuksiin	39
10	Voidaanko kaikki asiat sovittaa?	41
11	Kokemuksia lakimiesavustajien toiminnasta sovittelussa	43
11.1	Yleistä lakimiesavustajien roolista	43
11.2	Lakimiesavustajien toiminta sovitteluissa	43
11.3	Lakimiesavustajilta saatua palautetta	44
11.4	Johtopäätöksiä ja kehittämissajatuksia lakimiesavustajien rooliin liittyen	45
12	Asiakkaiden palautetta sovittelusta	46
13	Kokemuksia tuomarin ja asiantuntijan välisestä yhteistyöstä	47
14	Kokeilun tuottamaa tietoa siitä, miten sovittelu ja sovinnon edistäminen oikeudenkäynnissä eroavat toisistaan	50
15	Työnohjauksesta	52
16	Yhteenveto ja johtopäätökset	53

1 Johdanto

Euroopan Unionissa laadittiin vuonna 2010 lapsen oikeuksia koskeva toimintasuunnitelma, jonka tavoitteena on edistää lapsen oikeuksien toteutumista käytännössä. Osana toimintasuunnitelmaa pyritään parantamaan lapsen asemaa oikeusprosesseissa. Yksi vaikeimmista prosesseista, johon lapsi voi joutua osalliseksi, on huoltoriitaoikeudenkäynti. Vanhempien riitely lapsesta vaarantaa vakavasti lapsen hyvinvointia. On lapsen edun mukaista, että vanhemmat pääsevät erotilanteessa sopimukseen hänen asioidensa järjestämisestä. Pyrkimys sovinnollisiin ratkaisuihin onkin muodostunut laajalti ensisijaiseksi tavoitteeksi vanhempien erotessa.¹ Mahdollisimman varhainen puuttuminen vanhempien väliseen konfliktiin edesauttaa yhteisymmärryksen saavuttamista lapsen asioissa.¹

Osana lapsiystävällinen oikeus-hanketta oikeusministeriö asetti 26.1.2010 työryhmän laatimaan selvityksen asiantuntija-avustajan käytön kokeilemisesta huolto-oikeudenkäynneissä. Työryhmä koostui oikeusministeriön, tuomioistuinten, terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, psykologien ja asianajajien edustajista. Mukana oli myös kaksi vanhempien ja lapsiperheiden asioita ajavaa yhdistystä. Työryhmän toimikaudeksi asetettiin 1.2.–30.6.2010. Koska aikataulu oli tiukka ja voimassa ollut laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa mahdollisti asiantuntija-avustajan käyttämisen sovittelijan apuna, työryhmä päätyi selvittämään asiantuntijan käyttämistä tuomioistuinsovitteissa.

Työryhmä ehdotti 30.6.2011 luovuttamassaan mietinnössä (61/2010) kaksivuotista kokeilua asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriitojen sovittelussa. Kokeilun tavoitteena on vanhempien erimielisyyksien nopea käsittely, lapsen edun mukaisen, kestävän sovinnon saavuttaminen, huoltoriitojen käsittelyaikojen lyhentäminen ja samalla tuomioistuimen sekä sosiaalitoimen työtaakan vähentäminen.

Jotta tuomioistuinsovitteihin saataisiin päteviä sovitteluavustajia, työryhmä ehdotti heidän rekrytoimistaan kuntien perheneuvoloista ja sosiaalitoimesta. Uutta oli se, että asiantuntijan käyttäminen olisi kokeilun aikana sovittelun osapuolille maksutonta. Kustannukset ehdotettiin maksettaviksi valtion varoista eli käytännössä oikeusministeriön budjetista. Pilottituomioistuimiksi esitettiin neljää käräjäoikeutta eli Helsingin, Espoon, Oulun ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeuksia. Tällä tavoiteltiin maantieteellistä edustavuutta sekä sitä, että kokeiluun saataisiin mukaan erikokoisia käräjäoikeuksia.

---

¹ Ks. esim. Kurki-Suonio 1999, jossa on kuvattu avioeroprosessin kehittymistä Kaliforniassa, Englannissa, Saksassa, Ruotsissa ja Suomessa.

Oikeusministeriö teki 18.11.2010 päätöksen kokeilun aloittamisesta työryhmän ehdotuksen pohjalta. Projektille asetettiin ohjausryhmä, jossa on edustajat oikeusministeriöstä, kokeilutuomioistuimista, Psykologiliitosta, Asianajajaliitosta ja sosiaalitoimesta. Projektin vetäjäksi ja ohjausryhmän puheenjohtajaksi valittiin Helsingin käräjäoikeuden käräjätuomari Anna-Kaisa Aaltonen. Ohjausryhmä on tähän mennessä kokoontunut kuusi kertaa.

2 Avioero ja huoltokiistat

Suomessa eroaa joka vuosi 13 000–14 000 avioparia. Tämän lisäksi suuri määrä avoliittoja päättyy eroon. Vaikka ero on erittäin henkilökohtainen asia, sillä on monia vaikutuksia myös ympäröivään yhteiskuntaan. Eroavat joutuvat järjestämään koko elämänsä uudelleen ja erolla on emotionaalisen prosessin lisäksi ainakin juridisia, taloudellisia, sosiaalisia ja vanhemmuuteen liittyviä ulottuvuuksia. Erojen korkea määrä tekee niistä laajan ja monia tahoja koskettavan yhteiskunnallisen kysymyksen.

Noin 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa avioeron. Vanhemmat joutuvat eritilanteessa ratkaisemaan monia oman ja lapsensa tulevaisuuden kannalta merkittäviä kysymyksiä. Heidän on muun muassa päätettävä, jääkö lapsi vanhempiensa yhteiseen huoltoon, missä lapsi asuu, miten tapaa toista vanhempaansa ja miten vanhemmat jakavat elatusvastuun lapsesta. Suurin osa vanhemmista kykenee sopimaan lapsensa asiain eron jälkeen. Osa heistä jää kuitenkin erimielisiksi ja hakee viime kädessä ratkaisua tuomioistuimesta.

Vanhempien erosta seuraa suuria muutoksia ja oma psyykkinen prosessinsa myös lapselle. Valtaosa lapsista kuitenkin selviytyy vanhempiensa erosta hyvin. Lapsen sopeutumista tukee parhaiten se, jos vanhemmat toimivat eron jälkeen yhteistyössä ja sovussa päättävät lapsen tulevaisuuden kannalta suurista asioista kuten lapsen asumisesta ja yhteydenpidosta toiseen vanhempaan. Sen sijaan monin tutkimuksin on todettu, että vanhempien riitelyn jatkuminen eron jälkeenkin aiheuttaa suuren riskin lapsen hyvinvoinnille.²

Kaikki huoltoriidat eivät ole samanlaisia, vaan ne voidaan luokitella kolmeen eri tyyppiin eli ns. tasapeliriitoihin (n.50 %), psyko-sosiaalisiin riitoihin (n. 41 %) ja patologistiin riitoihin (n. 9 %).³ Tasapeliriidat ovat riitoja, joissa vanhempien huoltajuuskyky on tasavertainen. Psyko-sosiaalisessa riidassa toisella vanhemmalla tai kummallakin on psyko-sosiaalisia ongelmia (esim. mielenterveyden häiriöt, päihteiden käyttö ym.), jotka alentavat vanhemman huoltajuuskykyä. Patologisessa (high conflict -riidat) riidassa vanhempien riita on pitkäaikainen ja sovittamaton.

---

2 Karttunen 2010, s. 76, 80, 100

3 Auvinen 2006, s.254–259

3 Vanhempien vaihtoehdot ratkaista lapsen asemaa koskevat kysymykset

Suomalainen järjestelmä tarjoaa vanhemmille useita eri mahdollisuuksia ratkaista lapsensa asiat sovinnollisesti. Lapsen asuinpaikan sosiaalilautakunta voi vahvistaa vanhempien välisen sopimuksen lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja elatuksesta (LHL 8§ ja ElatusL 8 §). Vahvistettu sopimus rinnastuu oikeuden päätökseen. Noin 90 % kaikista lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista asioista sovitaan sosiaalitoimessa. Sosiaalitoimen vahvistamia sopimuksia tehdään vuosittain noin 40.000 kpl, johon määrään sisältyvät myös avoliitossa elävien vanhempien lasten huoltoa koskevat sopimukset.

Vanhemmat voivat vahvistuttaa keskinäisen sopimuksensa myös tekemällä yhteisen hakemuksen tuomioistuimeen (LHL 14:1). Ellei ole aihetta epäillä sopimuksen olevan lapsen edun vastainen, tuomioistuin ratkaisee asian kirjallisessa menettelyssä antamalla sopimuksen mukaisen päätöksen.

Jos vanhemmat eivät keskenään pääse yhteisymmärrykseen lapsensa asioista, heillä on käytettävissään lakisäateisenä kunnallisena palveluna perheasioiden sovittelu (AL 20 ja 22 §). Sovittelu ei kuitenkaan ole kaikkialla todellinen vaihtoehto, sillä käytännössä sovittelun saatavuus riippuu asuinkunnasta. Sovittelijoina toimiville ole olemassa yhteinäistä valtakunnallista koulutusta, minkä vuoksi sovittelua toteutetaan vaihtelevalla taidolla ja kirjavin menetelmin.⁴ Parhailaan useassa Etelä-Suomen kunnassa käynnissä olevassa fasilitatiivisen perhesovittelun tutkimus- ja kehittämishankkeessa (Fasper) tehty selvitys osoittaa, että kuntien sovittelupalvelut ovat pirstaleisia, hajanaisia ja tuntemattomia – sekä asiakkaille että työntekijöille.⁵ Palvelu on riittämätöntä, asiakkaan vaikeasti löydettävissä ja sisällöllisesti hahmottomatonta. Sovittelu on sekaantunut muihin neuvonta-, ohjaus- ja terapiapalveluihin.⁶

Yksityisellä sektorilla lähinnä parisuhde- ja perheterapeutit tarjoavat apua sovintoon pääsemiseksi. Palvelut ovat maksullisia. Terapeuttien koulutus, ammatillinen orientatio, terapian tavoitteet ja työmenetelmät vaihtelevat. Luotettavaa ja yhtenäistä tietoa siitä, millaisia palveluja yksityiset terapeutit tarjoavat vanhemmille, ei ole saatavilla.⁷

---

4 Perheasioiden sovittelusta ks. Mahkonen 2008, s. 26 ja 31 ja perheneuvolan sovittelutyypisistä toiminnasta olosuhdeselvitystyössä ks. Antikainen Mari 2004, s. 83–85

5 Haavisto – Bergman-Pyykkönen – Mattila-Aalto 2011, s. 36

6 Haavisto – Bergman-Pyykkönen – Mattila-Aalto 2011, s. 37

7 Aaltonen & Auvinen 2010, s. 1154

Vanhemmat voivat hakeutua myös asianajajan johdolla tapahtuvaan erilliseen, maksulliseen sovitteluun. Yleisempää on kuitenkin se, että asianajajat pyrkivät asianajoneuvotteluihin saamaan asiakkaansa sopimaan riitansa ennen oikeudenkäynnin vireille panoa. Asianajajien aktiivisuus käyttää aikaa sovintoneuvotteluihin vaihtelee.

Viime kädessä vanhemmat voivat saattaa erimielisyytensä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Myös oikeudenkäynnissä asiaa käsittelevä tuomari pyrkii ensin aktiivisesti saamaan vanhemmat sopimaan riitansa. Ellei se onnistu, tuomioistuin ratkaisee asian.

Vuodesta 2006 lukien vanhemmat ovat voineet hakeutua myös tuomarin johdolla toteutettavaan tuomioistuinsovitteluun, joka on oikeudenkäynnistä erillinen, oma menettelynsä.

Vanhemmilla on siis useita eri vaihtoehtoja lasta koskevien kiistojensa ratkaisemiseksi. Todellisuus ei kuitenkaan kaikilta osin vastaa palveluista annettavaa kuvaa. Käytännössä palvelut eivät aina toimi tarkoitetulla tavalla, niitä toteutetaan vaihtelevalla ammattitaidolla, palveluja ei ole tarjolla kattavasti, maksulliset palvelut ovat kalliita ja vanhempien on vaikea löytää oikeaa palvelua.

4 Nykytilanne huolto-, tapaamis- ja elatusriitojen käsittelyssä tuomioistuimissa

Vuosina 1995–2005 huoltoriidat tuomioistuimissa lisääntyivät voimakkaasti, mutta sen jälkeen niiden määrä on pysynyt melko vakiona.⁸ Käräjäoikeuksissa käsitellään vuosittain noin 3600 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa, mikä tarkoittaa 9-10 %:a kaikista huolto- ja tapaamisasioista. Niistä suurin osa on riidattomia eli vanhempien yhteisiä hakemuksia tai sellaisia hakemuksia, joita toinen osapuoli ei riitauta. Riitaisten huolto- ja tapaamisasioiden määrä käräjäoikeuksissa on 1800–2000 vuodessa. Niistäkin 49 %:ssa vanhemmat tekevät oikeudenkäynnin aikana sovinnon.⁹

Tuomioistuimissa käsiteltävistä huoltoriidoista 44 %:ssa kyse on ensiratkaisusta eli huoltoa ja tapaamisoikeutta käsitellään ensimmäistä kertaa. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä tai sopimusta voidaan muuttaa, mikäli olosuhteet ovat muuttuneet tai siihen on muutoin aihetta (LHL 12 §). 44 % huolto-oikeudenkäynneistä koskee aiemman huoltoratkaisun ja 12 % aiemman tapaamisratkaisun muuttamista.¹⁰ Osa uusintariidoista muodostuu hyvin vaikeiksi, patologisoituneiksi konflikteiksi, joissa oikeutta käydään yhä uudelleen. Huoltoriitakierteiden osuudeksi käräjäoikeudessa käsitellyistä huoltoriidoista on arvioitu 25 %, kun taas hovioikeuksissa niiden osuus on jo 34 %.¹¹

Huoltoriitaoikeudenkäynnit ovat monimutkaistuneet ja vaikeutuneet. Syitä löytyy niin perherakenteiden muutoksista, monikulttuuristen perheiden yleistymisestä kuin perheiden pahoinvoinnin lisääntymisestä. Myös muutokset miehen ja isän roolissa ovat heijastuneet oikeudenkäynteihin. Yhä suurempi osa huoltoriidoista käydään tasavertaisten, lapsensa hyvään huoltoon kykenevien vanhempien välillä.

Asian käsittely oikeudenkäynnissä on monivaiheista. Kirjallisen valmistelun jälkeen asia käsitellään valmisteluistunnossa, jossa ovat läsnä vanhemmat ja heidän avustajansa. Jos asiassa pyydetään sosiaalitoimen selvitys, vanhemmat yleensä vaativat lapsen asioista väliaikais määräystä. Ellei väliaikais määräyksestä synny sovintoa, sen käsittely muodostaa pienoisoikeudenkäynnin, jossa otetaan vastaan todisteita ja henkilötodistelu. Käsittelyn jälkeen tuomioistuin antaa väliaikais määräyksen, joka perustellaan kuten muutkin oikeuden päätökset. Tämän jälkeen tuomioistuin tekee selvityspyynnön sosiaalitoimelle.

---

8 Valkama – Lasola 2008, s. 11–12

9 Valkama – Lasola 2008, s. 19

10 Valkama – Lasola 2008, s. 11

11 Valkama – Lasola 2008, s. 55

Sosiaalitoimen selvitys tehdään parityönä. Selvitystä varten joudutaan usein hankkimaan tietoja ja lausuntoja muilta viranomaisilta (lastensuojelu, poliisi, koulu, päiväkot, terveydenhuolto ym.). Lopuksi selvityksentekijät laativat oikeudelle kirjallisen raportin.

Selvityksen saapumisen jälkeen käräjäoikeudessa järjestetään uusi valmisteluistunto ja pääkäsittely, jossa otetaan vastaan kirjalliset todisteet ja kuullaan todistajat. Pääkäsittelyn jälkeen käräjäoikeus antaa lopullisen päätöksensä asiassa.

Oikeudenkäynnin kesto on pitkä, kaikissa Suomen alioikeuksissa keskimäärin 8 kuukautta, mutta lähes puolessa juttuja yli 9 kuukautta.¹² Keskimääräiset käsittelyajat ylittävät säännönmukaisesti varsinkin suurissa käräjäoikeuksissa. Helsingin käräjäoikeudessa täysimittainen oikeudenkäynti kestää keskimäärin 1–1,5 vuotta, Oulussa ja Espoossa runsaan vuoden ja Pohjois-Karjalassa 9 kk.

Tuomioistuimet pyytävät sosiaalitoimen selvityksen 55 %:ssa huoltoriitoja.¹³ Selvityksen tekemiseen kuluva aika vaihtelee suuresti paikkakunnasta ja jutun laadusta riippuen. Keskimäärin selvityksen saaminen kestää kuusi kuukautta, mutta suurissa yksiköissä huomattavasti tätä pidempään.¹⁴ Helsingissä selvityksen saamiseen on viime vuosina kulunut aikaa 8–9 kuukautta, Espoossa 6 kuukautta, Oulussa 9–10 kuukautta ja Pohjois-Karjalassa 4,5 kuukautta. Suurin osa ajasta kuluu pelkkään jonossa odottamiseen, sillä itse selvitystyö kestää yleensä 2–3 kuukautta.

Noin 17 %:ssa käräjäoikeuden päätöksistä valitetaan hovioikeuteen. Lukumääräisesti hovioikeudet ratkaisevat vuosittain noin 270 huolto- ja tapaamisasiaa.¹⁵ Hovioikeudessa asia käsitellään kollegiossa. Valitusten käsittelyaika on keskimäärin 6,3 kuukautta. Kuitenkin 26 %:ssa asioita käsittely kestää yli 9 kuukautta. Keskimääräinen kokonaiskäsittelyaika käräjäoikeudesta hovioikeuteen on siten 1,5 vuotta, mutta suuressa osassa juttuja huomattavasti tätä pidempi.¹⁶

Käräjäoikeuksissa käsiteltävissä huoltoriidoissa 57 % hakijoista sai julkista oikeusapua. Hovioikeudessa muutoksenhakijoista oikeusavun saajia on 70 %.¹⁷

Tuomioistuimen lisäksi huoltoriidat kuormittavat runsaasti myös muita viranomaisia. Saman perheen ongelmia on saatettu selvittää oikeudenkäynnin ohella myös lastensuojelussa, perheneuvolassa, koulukuraattorilla tai -psykologilla, poliisissa, keskussairaalan lastenpsykiatrisessa yksikössä ym.

---

12 Valkama – Litmala 2006, s. 53

13 Valkama – Litmala 2006, s. 46

14 Valkama – Lasola 2008, s. 62

15 Valkama – Lasola 2008, s. 13

16 Valkama – Lasola 2008, s. 56

17 Valkama – Lasola 2008, s. 87

5 Vaihtoehtona tuomioistuinsovittelu

Kaikkialla Euroopassa on vallalla pyrkimys kehittää sovinnollisia riitojen ratkaisumalleja vaihtoehdoksi pitkälle ja raskaalle oikeudenkäynnille. Suomessa 1.1.2006 voimaan tullut laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa (21.5.2011 lukien L riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa) heijastelee tuomioistuinkulttuurissa tapahtumassa olevia suuria muutoksia.¹⁸

Tuomioistuinsovittelulakia sovelletaan myös lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskeviin riitoihin. Sovittelu on toteutettava siten, että lapsen etu turvataan. Sovittelussa on otettava huomioon huoltolain ja elatuslain säännökset (RiitSovL 10 §). Sovittelussa vahvistettu sovinto rinnastetaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon.

Asian sovittelijana toimii tuomioistuimen tuomari (RiitSovL 5 §). Tarvittavan asiantuntemuksen turvaamiseksi tai sovittelun edistämiseksi muuten sovittelija voi osapuolten suostumuksella käyttää avustajaa. Avustajan palkkion ja korvauksen hänen kuluistaan suorittavat osapuolet. Lain esitöiden mukaan lapsiasioissa avustajina tulevat kyseeseen lähinnä kokeneet sosiaalityöntekijät tai avioeroasioiden sovitteluun perehtyneet psykologit.¹⁹

Sovittelu voi tulla vireille oikeudelle tehtävällä sovitteluhakemuksella tai siten, että tuomari siirtää osapuolten suostumuksella oikeudenkäyntinä vireillä olevan asian erilliseen sovitteluun (RiitSovL 4 §). Tuomari, joka toimii asiassa sovittelijana, ei voi jatkaa asiaa käsittelevänä tuomarina, mikäli sovittelu ei johda sopimukseen.

Sovittelu on vapaaehtoista (RiitSovL 4:3). Se on myös luottamuksellista, sillä sovittelija tai sovittelijan avustaja ei saa ilmaista mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta (RiitSovL 13 §).

Tuomioistuinsovittelu poikkeaa sekä tavoitteiltaan että menettelyltään tuomarin perinteisistä tehtävistä. Sovittelutuomarin tehtävä ei ole toimia riidan ratkaisijana, vaan auttaa osapuolia itse löytämään ratkaisu riitakysymyksiin. Menettely ei ole määrämuotoista, vaan sovittelija ja osapuolet voivat vapaasti sopia menettelytavoista.

Tuomioistuinsovittelua on käytetty hyvin vähän. Oikeusministeriön tilastojen mukaan sovittelulain voimassa olon aikana vuoden 2010 loppuun mennessä sovitteluasioita oli tullut koko maassa vireille yhteensä 514. Näistä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita on ollut 27.²⁰

---

18 Ks. esim. *Ervasti* 2011, s. 82–85

19 HE 114/2004, s. 48, LaVM 4/2005, s. 4

20 Vrt. *Ervasti* 2011, s. 53–57. Tutkimuksesta ilmenee, etteivät oikeusministeriön tilastot ole täysin luotettavia.

Sovitteluavustajia ei ole käytetty huoltoriitojen sovitteluissa. Työryhmän näkemyksen mukaan lapsiasioissa keskeisin syy tähän on ollut se, että osapuolet joutuvat itse vastaamaan avustajan käyttämisestä aiheutuvista kustannuksista. Lakia säädettyäessä ei ole myöskään mietitty, mistä avustajat olisivat käytännössä saatavissa. Sosiaalitoimet ovat suhtautuneet torjuvasti tällaiseen uuteen tehtävään, johon ne eivät ole voineet varautua.

6 Sovittelun edut vanhempien ja lapsen näkökulmasta

Oikeudenkäynnissä käsitellään vanhempien vaatimuksia, jotka eivät läheskään aina vastaa heidän todellisia erimielisyyden aiheita. Oikeudenkäynti on omiaan ruokkimaan vanhempien välistä vastakkainasettelua, mikä näkyy esimerkiksi toisen osapuolen moittimisena, puutteiden ja ongelmien korostamisena jne. Tavoitteena on omien vaatimusten maksimaalinen läpivienti. Oikeudenkäynti repii auki kipukohtia ja pitää yllä konfliktia vielä pitkään päätöksen antamisen jälkeenkin. Sukulaisten ja yhteisten ystävien kuuleminen todistajina on omiaan rikkomaan ihmissuhteita ja laajentamaan riidan perheen lähipiiriin. Oikeudenkäynnissä vanhemmat voivat väistää oman vastuunsa lapsensa vanhempana jättämällä asian ratkaisun tuomioistuimen tehtäväksi.

Sovittelussa tavoitteet ovat toiset. Päämääränä ei ole voitto ja omien vaatimusten menestyminen, vaan sellaisen yhteisen, lapsen edun mukaisen ratkaisun löytäminen, jossa on huomioitu kummankin vanhemman toiveita. Vanhempien välistä vastakkainasettelua pyritään lieventämään ja kääntämään repivä puhe rakentavaksi. Vanhemmuus ei pääty eroon, minkä vuoksi sovittelulla tavoitellaan vanhempien välisen vuorovaikutuksen lisäämistä ja parantamista. Sovittelussa vanhemmat voivat usein käsitellä myös eroon liittyviä tunteitaan. Vaikka sovittelu ei välttämättä ratkaise konfliktia, sovinto luo edellytyksiä ristiriitojen vähittäiselle laantumiselle. Sovinto turvaa yleensä tuomioistuimen ratkaisua paremmin myös lapsen suhteen säilymisen kumpaankin vanhempaan.

Koska sovittelu on luottamuksellista, vanhemmat voivat kertoa vapaasti omista huolenaiheistaan. Todistelua ei tarvita eikä sitä oteta vastaan. Vanhempia vastuutetaan itse ratkaisemaan lastaan koskevat erimielisyytensä. Kun sovintoratkaisussa kummankaan vanhemman ei tarvitse kokea hävinneensä, sovinto on helpompi hyväksyä kuin viranomaisen päätös.

Vaikka tuomioistuimen päätös lopettaa oikeudessa vireillä olevan riidan, monet riidan taustalla olevat keskeiset erimielisyyden aiheet jäävät käsittelyn ulkopuolelle. Sovittelussa voidaan paremmin ottaa huomioon vanhempien ja lasten elämäntilanne kokonaisuutena ja ratkaista myös monia riidan taustalla vaikuttavia kiistoja. Toisin kuin oikeudenkäynnissä, sovittelussa voidaan käsitellä myös omaisuuteen liittyviä kysymyksiä.

7 Projektin toteuttaminen

7.1 Projektin aloittaminen

Työryhmä arvioi, kokeilutuomioistuimissa olisi sovitteluun soveltuvia juttuja yhteensä noin 160 vuodessa. Asiantuntijoiden työmääräksi arvioitiin 1–4 työpäivää/juttu. Oikeusministeriö varasi vuodelle 2011 projektin toteuttamiseksi 250 000 euron määrärahan, jolla on tarkoitus kattaa asiantuntijoiden käyttämisestä aiheutuvat kustannukset.

Käytettävissä olleiden määrärahojen puitteissa asiantuntijoiden tarve määritettiin seuraavasti:

- Helsingin käräjäoikeudessa 1,5 henkilötyövuotta
- Oulun käräjäoikeudessa 1 henkilötyövuosi
- Espoon käräjäoikeudessa 1 henkilötyövuosi
- Pohjois-Karjalan käräjäoikeudessa 0,5 henkilötyövuotta

Työryhmä asetti asiantuntijoiden pätevyysvaatimukseksi perhe-, parisuhde- ja kehityspsykologian asiantuntemuksen sekä kokemuksen työskentelystä eroperheiden kanssa. Avustajan työ määriteltiin virkatyöksi. Työryhmä päätyi siihen, että paras asiantuntemus huoltoriitojen sovitteluun on löydettävissä kuntien perheneuvoloista ja kokoneiden lastenvalvojien joukosta.

Kunkin kokeilupaiikkakunnan ja Lahden sosiaalitoimen kanssa tehtiin erillinen sopimus siitä, millä ehdoilla sosiaalitoimi luovuttaa asiantuntijoita käytettäväksi huoltoriitojen sovitteluissa. Sopimusten aikaan saaminen edellytti lukuisia neuvotteluita, sillä sosiaalitoimen organisointi kunnissa on hyvin erilaista. Oulussa ja Pohjois-Karjalassa käräjäoikeuden toiminta-alue kattaa useita eri kuntia.

Kunnat nimesivät asiantuntijoita seuraavasti:

- Helsingin käräjäoikeuteen kaksi psykologia (Päijät-Hämeen perheneuvola ja Hki/Malmin perheneuvola) ja yhden sosiaalityöntekijän (Hki/Malmin perheneuvola). Lisäksi sovittiin, että Helsingin käräjäoikeudella on tarvittaessa mahdollisuus käyttää Espoon käräjäoikeuden asiantuntijoita.
- Helsingin ja Espoon käräjäoikeuteen on lisäksi nimetty yksi yhteinen ruotsinkielinen asiantuntija-avustaja, joka voi avustaa myös suomenkielisissä sovitteluissa.
- Espoon käräjäoikeuteen neljä sosiaalityöntekijää, joista kaksi lastenvalvojaa, Espoon kaupungin perheasioiden yksiköstä.
- Oulun käräjäoikeuteen yhden psykologin ja kaksi sosiaalityöntekijää Oulun perheneuvolasta.

- Pohjois-Karjalan käräjäoikeuteen yhden psykologin Kirkon perheasiain neuvottelukeskuksesta ja psykologin ja sosiaalityöntekijän Liperin ja Outokummun perheneuvoloista sekä yhden psykologin Joensuun perheneuvolasta.

Kaikilla asiantuntijoiksi nimetyillä on pitkä kokemus eroperheiden kanssa työskentelystä. Miehiä asiantuntija-avustajista on kaksi.

Kokeiluun osallistuvat sovittelijatuomarit valittiin käräjäoikeuksissa lapsioikeudellisia asioita käsittelevien tuomareiden joukosta. Osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen. Helsingin käräjäoikeudessa sovittelijatuomareita on kuusi ja muissa yksiköissä kussakin viisi. Miehiä on seitsemän ja naisia neljätoista.

Sovittelijoina toimivien tuomareiden työn organisointi on toteutettu eri yksiköissä eri tavoin. Oulussa, Espoossa ja Pohjois-Karjalassa sovittelijoina toimivat lapsioikeudellisia asioita käsittelevät tuomarit, Helsingin käräjäoikeudessa perheoikeudellisia asioita käsittelevällä osastolla alun perin työskennelleistä sovittelijoista puolet on projektin aikana siirretty muille osastoille, mikä on hankaloittanut työskentelyä projektissa.

7.2 Kokeiluun osallistuvien kouluttaminen

Sovittelu on tuomareille uusi työskentelytapa. Asiantuntijoille tuomioistuin on vieras toimintaympäristö. Tuomareilla ei ole aiempaa kokemusta työskentelystä työparina eri ammattikunnan edustajien kanssa. Työryhmä lähti siitä, että kokeilun menestyksekkäs toteuttaminen edellyttää kunnollista koulutusta. Oikeusministeriö onkin tarjonnut mahdollisuuden riittävään koulutukseen. Jokaiselta osallistujalta on edellytetty osallistumista koulutukseen.

Tuomareiden koulutuksen perustan muodostaa oikeusministeriön kolmipäiväinen, yleinen sovittelukoulutus, joka järjestettiin erikseen projektiin osallistuville tuomareille. Sen käyminen on ollut edellytys sovittelijana toimimiselle.

Osallistujilta edellytettiin myös perehtyneisyyttä lapsioikeuteen, minkä vuoksi kaikki kävivät oikeusministeriön kolmipäiväisen, yleisen lapsioikeusseminaarin.

Ohjausryhmä perusti nelijäsenisen työryhmän suunnittelemaan ja järjestämään syventävää koulutusta. Ongelmaksi on muodostunut se, ettei Suomessa ole olemassa varsinaista sovittelijakoulutusta eikä siten myöskään kouluttajia. On osoittautunut erittäin vaikeaksi löytää kouluttajia, jotka kykenisivät kouluttamaan sovittelijalta edellytettäviä sovittelu-taitoja ja -tekniikoita.

Tammikuussa 2011 pidettiin ensimmäinen kolmipäiväinen, projektin oma koulutusjakso, joka sisälsi yleistä tietoa tuomioistuinsovittelusta ja sen soveltamisesta huoltoriitoihin, psykologisista ilmiöistä erokriisissä ja käytännön kokemuksia lapsilähtöisestä perheasioiden sovittelusta.

Lokakuussa 2011 järjestettiin seuraava kolmipäiväinen koulutus. Sen ohjelmaan kuului luentoja erokriisistä ja sen vaikutuksista vanhempiin sekä lapseen, työnohjauksesta, sovittelutekniikkakoulutusta, työryhmätyöskentelyä kokeiluyksiköissä saatujen kokemusten vaihtamiseksi ja menettelyn kehittämiseksi. Jälleen sopivien kouluttajien löytäminen oli haasteellista, erityisesti sovittelutekniikoiden osalta. Kansainvälisten kouluttajien hankkimisesta luovuttiin tiukan aikataulun, kieliongelmien ja taloudellisten seikkojen vuoksi.

Koulutusta on tarkoitus jatkaa keväällä 2012 kahden – kolmen päivän seminaarilla.

7.3 Projektin valmistelu kokeiluyksiköissä

Vaikka tuomioistuinsovittelulaki on ollut voimassa vuodesta 2006 lukien, sen käyttö on ollut vähäistä. Oikeusministeriön tilastojen mukaan vuoden 2010 loppuun mennessä riita-asioiden sovitteluita oli vuoden 2010 loppuun mennessä tullut vireille Helsingissä 52, Oulussa 92, Espoossa 97 ja Pohjois-Karjalassa 10.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa vuodelta 2011 on katsottu, että sovitteluiden määrä riippuu pitkälti siitä, miten aktiivisesti tuomioistuimet omaksuvat uuden menettelyn käyttöönsä. Aktiiviset tuomioistuimet tiedottavat runsaasti, informoivat asianajajia, kouluttavat tuomareita ja tarjoavat asiakkaille aktiivisesti sovittelun mahdollisuutta.²¹

Projektin ohjausryhmä päätti panostaa voimakkaasti hyvään tiedottamiseen. Tiedottaminen aloitettiin laatimalla kussakin yksikössä kirjallinen tiedote, jota jaettiin laajalti. Päätettiin, että jokaisessa vireille tulevassa huolto- ja tapaamisasiassa tiedote lähetetään hakijalle ja liitetään asiaan osalliselle menevään lausumapyyntöön.

Kullakin paikkakunnalla (Helsingissä ja Espoossa yhteinen) järjestettiin tammikuussa tiedotustilaisuus, johon kutsuttiin asianajajat, oikeusaputoimistot, sosiaalitoimi ja kaikki etujärjestöt ja muut yhdistykset, jotka ovat tekemisissä eroperheiden kanssa. Tämän jälkeen käräjäoikeuksissa pidettiin yhtäaikaista mediatilaisuus. Tilaisuudet ylittivät uutiskynnyksen ja kokeilun aloittaminen uutisoitiin laajalti sekä lehdistössä että radiossa ja useilla TV-kanavilla.

Tiedottaminen tuotti nopeasti tulosta. Sovittelupyyntöjä alkoi tulla tammikuun lopulta lukien tasaista tahtia. Aluksi käräjäoikeuksien tuomarit toimivat aktiivisesti tiedustellen vireille tulleissa oikeudenkäynneissä osapuolten kiinnostusta sovitteluun. Melko pian asianajajat ottivat kuitenkin aloitteen itselleen ja pyysivät sovittelua jo hakemuksessa tai vastauksessa.

---

²¹ Ervasti 2011, s. 56

7.4 Kokeilun seuranta

Työryhmä edellytti, että kokeilun kulkua ja sen tuloksia seurataan eri tavoin. Kokeilutuomioistuimille asetettiin velvoite itse seurata ja kehittää menettelyä omassa yksikössään. Lisäksi ehdotettiin vanhempien kokemusten kartoittamista heille suunnattavalla kyselyllä.

Koska kokeilun avulla on tarkoitus selvittää, onko perusteltua ottaa asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu käyttöön valtakunnallisesti, kokeilun seuranta on pyritty tekemään mahdollisimman monipuoliseksi. Seurannan tavoitteena on tuottaa tietoa toimintatavan hyödyistä ja mahdollisista ongelmista sekä välineitä itse sovittelumenettelyn kehittämiseksi.

Määrällisten tulosten seuraamiseksi oikeusministeriö on luonut sähköisen seurantajärjestelmän toisaalta sovittelussa päätyneitä juttuja varten ja toisaalta oikeudenkäynnissä käsiteltyjä huoltoriitoja varten. Näiden kahden tietojenkeruujärjestelmän avulla saadaan tietoa kummassakin menettelyssä saavutettujen sovintojen määristä, menettelyiden kestosta, niiden edellyttämästä työmäärästä jne. Määrällinen seuranta kertoo, onko kokeilulla onnistuttu lisäämään sovintoratkaisujen lukumäärää aiempaan verrattuna. Samalla se antaa tietoa siitä, auttaako sovittelu säästämään tuomioistuimen ja sosiaalitoimen resursseja.

Mahdollisten rahallisten säästöjen arvioimiseksi ohjausryhmä antoi toimeksiannon eräälle kauppakorkeakoulun opiskelijalle lopputyönään laskea hintoja oikeudenkäynnille, sosiaalitoimen selvitystyölle ja sovittelumenettelylle. Saatujen tulosten perusteella menettelytapojen ajankäyttöä, työmääriä ja hintaa voidaan verrata toisiinsa.

Kaiken tuomioistuimen toiminnan tulee olla asiakaslähtöistä ja palvella asiakkaiden tarpeita. Sen vuoksi on tärkeitä saada tietää, miten vanhemmat ovat kokeneet sovittelun. Tässä tarkoituksessa kaikissa päättyneissä sovitteluasioissa vanhemmille annetaan kyselylomake, jossa tiedustellaan heidän arviotaan sovittelijan ja asiantuntijan toiminnasta, asianajajien roolista ja heidän tyytyväisyyttään/tyytymättömyyttään sovitteluun jne.

Asianajajat ovat keskeisiä toimijoita sovittelussa, minkä vuoksi myös heidän antamansa palaute on tärkeää. Palautetta kerätään ennen muuta lakimiesavustajien kanssa pidettävissä yhteisissä palavereissa, mutta kommentteja pyydetään myös yksittäisistä sovitteluasioista.

Koska kyseessä on uudenlainen työskentelytapa sekä menettelynä että työparityöskentelyn vuoksi, on keskeistä tietää, mitä hyötyjä ja haasteita tuomarit ja asiantuntijat näkevät menettelyssä. Tätä kartoitetaan jokaisen sovitteluistunnon jälkeen käytävillä, strukturoiduilla keskusteluilla, jossa tuomari ja asiantuntija käyvät yhdessä läpi sovittelun onnistumisen hetkiä ja toisaalta kehittämistarpeita. Keskustelu kirjataan lomakkeelle. Ohjausryhmällä on lisäksi käytettävissään opintojensa loppuvaiheessa oleva oikeustieteen opiskelija, joka tekee pro gradu-työnsä sovittelijan ja asiantuntijan yhteistyöstä ja sen sovittelulle tuomasta lisäarvosta.

Projektissa on lisäksi sovittu, että sovitteluista saatuja kokemuksia ja kehittämistarpeita käydään läpi paikkakuntaakohtaisesti pidettävissä säännöllisissä yhteispalavereissa. Tuomarit pitävät myös omia palavereita. Käydyistä keskusteluista laadittavat muistiot muodostavat osan seurantaa.

Myös yhteisillä koulutuspäivillä kerätään osallistujien kokemuksia ja käydään keskustelua parhaista menettelytavoista ja ongelmien ratkaisemisesta. Saadut tiedot dokumentoidaan. Myös ohjausryhmän kokoukset muodostavat osan tietojenvaihtoa ja projektin seurantaa.

8 Projektin tuloksia 21.11.2011 mennessä

Kokeilun käynnistyminen kesti noin kuukauden, joten käytännössä projektia on toteutettu noin kymmenen kuukauden ajan. Projektin saama suuri suosio on yllättänyt kaikki. Sovittelupyynnöjä tuli heti alkuun paljon ja tahti on jatkunut tasaisena koko ajan.

8.1 Määrällisiä tuloksia

8.1.1 Vireille tulleet sovitteluasiat

Sovittelu voi tulla vireille kahdella eri tavalla. Ensinnäkin sovittelua voi hakea tuomioistuimelle toimitetulla sovitteluhakemuksella, joka voi olla osapuolten yhteinen tai vain toisen tekemä. Jälkimmäisessä tapauksessa tuomioistuin tiedustelee, suostuuko toinen osapuoli sovittelun aloittamiseen. Toiseksi sovittelu voi alkaa siten, että asiaa käsittelevä tuomari tekee osapuolten suostumuksella päätöksen oikeudenkäynnissä vireillä olevan jutun siirtämisestä erilliseen sovitteluun. Jos sovittelussa ei saavuteta sopimusta, asia palautuu takaisin oikeudenkäyntiin.

Kaikissa neljässä käräjäoikeudessa on tullut vireille yhteensä 234 sovitteluasiaa eli huomattavasti enemmän kuin työryhmä arvioi. Paikkakuntaakohtaisesti luvut jakautuvat seuraavasti:

- Helsinki 100 juttua
- Espoo 51 juttua
- Oulu 65 juttua
- Pohjois-Karjala 18 juttua

8.1.2 Sovittelussa päättyneet jutut

Kokeilun aikana sovittelussa on päättynyt yhteensä 109 asiaa. Valtaosa niistä eli 76 on ollut tuomarin oikeudenkäynnistä sovitteluun siirtämiä juttuja. 32 on ollut suoraan tuomioistuimelle tehtyjä sovitteluhakemuksia.²²

---

²² Yhteenlasketusta määrästä puuttuu tieto yhdestä jutusta.

Päätyneissä jutuissa on saavutettu kokonaissovinto 69 asiassa eli noin 63 %:ssa. Näistä 49 on ollut oikeudenkäynnistä sovitteluun siirrettyjä ja 20 suoria hakemuksia. Paikkakuntaohittaiset luvut sopimukseen päätyneistä sovitteluista ovat seuraavat:

- Helsinki 32 juttua
- Oulu 16 juttua
- Espoo 15 juttua
- Pohjois-Karjala 5 juttua²³

Lisäksi 13 asiassa on tehty sovinto osasta vaatimuksia (esim. tapaamisoikeus tai huolto on sovittu elatuksen jäädessä riitaiseksi). Näistä oikeudenkäynnistä siirrettyjä on ollut 8 kpl ja suoria hakemuksia 5 kpl.

Näin ollen kaikista päätyneistä jutuista noin 75 %:ssa on tehty joko kokonaissovinto (63 %) tai ainakin osasovinto (12 %).

Takaisin oikeudenkäyntiin on palannut 27 riitaa eli noin 25 % tuomarin aiemmin oikeudenkäynnistä siirtämistä jutuista. Näissä on kuitenkin kahdeksassa tehty osasopimus. Paikkakuntaohittaiset luvut oikeudenkäyntiin palanneista jutuista ovat seuraavat:

- Helsinki 13
- Oulu 11
- Espoo 2
- Pohjois-Karjala 1

Sekä kokonaissovintoon että osasovintoon päätyneiden juttujen prosentuaalinen määrä on suurempi kuin muiden riita-asioiden sovitteluissa. Oikeudenkäyntiin palanneiden osuus vastaa muissa riita-asioissa pidettyjen sovitteluissa ilman sopimusta päätyneiden määriä.²⁴

Suoria hakemuksia on päätynt 11 kpl ilman, että niissä on saavutettu sopimusta. Näistä viisi ei ole varsinaisesti edes alkanut, koska toinen osapuoli ei ole suostunut sovitteluun aloittamiseen.

Oikeudenkäynnistä siirretyistä jutuista viisi on päätynt muulla tavoin kuin sopimukseen tai oikeudenkäyntiin palauttamiseen. Syynä päättymiseen on ollut esimerkiksi asian sopiminen tuomioistuimen ulkopuolella ja sopimuksen vahvistuttaminen lastenvalvojalla, sovittelun peruuttaminen, koska osapuolet ovat päässeet keskenään yhteisymmärrykseen.

---

23 Yhdestä jutusta puuttuu tieto käsittelypaikkakunnasta.

24 Ervastian tutkimuksen mukaan tuomioistuinsovittelussa vahvistettuun sovintoon päättyi 60 %, vahvistamattomaan 7 % ja osasovintoon 2 % jutuista. 25 %:ssa ei päästy sopuun. 2011, s. 68.

8.1.3 Määräaikainen sopimus

Huoltoriitojen taustalla ovat usein vuosia kestäneet erimielisyydet, joista sopiminen ei ole helppoa yhdessä päivässä. Omista jumittuneista asenteista ja vaatimuksista joustaminen ja luopuminen on pitkä prosessi. Tämän vuoksi sovittelussa joudutaan usein etenemään askel askeleelta. Koska tehtävän sopimuksen on tarkoitus kattaa osapuolten elämä pitkälle tulevaisuuteen, voi olla tarpeen ensin tehdä määräaikainen sopimus, jonka avulla he voivat rakentaa luottamusta toisiinsa ja sopimuksen toimivuuteen arjessaan.

Tähän mennessä päättyneissä sovittelujutuissa on tehty yhteensä 17 määräaikaista kokeilusopimusta. Paikkakuntakohtaiset vaihtelut ovat suuria. Määräaikaisia sopimuksia on tehty:

- Helsingissä 10
- Oulussa 3
- Espoossa 2
- Pohjois-Karjalassa 2

Edelleen vireillä olevissa jutuissa määräaikainen sopimus on menossa 26 asiassa. Paikkakuntakohtaisesti luku jakautuu seuraavasti:

- Helsinki 7
- Espoo 7
- Oulu 6
- Pohjois-Karjala 6

8.1.4 Asian laatu

Oikeudenkäynnissä ensimmäistä kertaa käsiteltävänä olevassa asiassa riidan kohteena on yleensä sekä lapsen huolto, asuminen, tapaamisoikeus että elatus. Uusintariitana viireille tulevassa jutussa erimielisyys kohdentuu useammin vain joihinkin vaatimukseen kuten huoltomuotoon tai vain tapaamisoikeuteen.²⁵

Kokeilun aikana lähes puolessa sovittelussa päättyneistä jutuista on soviteltu lapsen huoltoa (51 kpl), lapsen asumista (57 kpl) ja lapsen elatusta (57 kpl). Lähes kaikissa sovittelussa erimielisyyden kohteena on ollut lapsen tapaamisoikeus (98 kpl).

---

25 Valkama – Litmala 2006, s. 42–44

8.1.5 Ensiriita vai uusintariita

Kokeilussa tähän mennessä päättyneissä jutuissa noin 55 %:ssa on ollut kyse ensiriidasta ja noin 40 %:ssa aiemmin vahvistetun sopimuksen tai annetun päätöksen muuttamisesta.²⁶Tässä vaiheessa ei ole vielä selvitettävissä sitä, onko uusintariidoissa ollut kyse huoltoriitakierteistä vai muista muutosriidoista.

8.1.6 Sovitteluistunnon järjestämiseen kulunut aika

Sovittelulain 6 §:n mukaan sovittelu on toteutettava joutuisasti. Prosessin aloittamisen nopeutta markkinoitiin sovittelun valttina oikeudenkäyntiin verrattuna. Kokeilua aloitettaessa kunnianhimoiseksi tavoitteeksi asetettiin sovitteluistunnon järjestäminen kahdessa viikossa siitä, kun osapuolet ovat antaneet sovitteluun suostumuksensa.

Sovitteluistunnon ajankohdan sopiminen on osoittautunut erittäin haasteelliseksi. Istuntopäivän löytäminen edellyttää tuomarin, asiantuntijan, vanhempien ja asianajajien aikataulujen yhteen sovittamista. Tuomareilla on yleensä kuukausiksi eteenpäin vahvistettuina oikeudenkäynteihin liittyvät istunnot. He ovat kuitenkin pitäneet projektin tavoitteita niin tärkeinä, että ovat sijoittaneet sovitteluistunnot jo valmiiksi täysiin kalentereihinsa. Asiantuntijat ovat käräjäoikeuden käytössä vain osan työajastaan, mikä voi vaikeuttaa istuntopäivän löytämistä.

Suurimmaksi esteeksi sovittelun joutuisuudelle ovat kuitenkin osoittautuneet asianajajien aikataulut. Vaikka asianajajille on tarjottu useita istuntopäivävaihtoehtoja usein vähintään toiselle avustajalle ehdotetut päivät eivät ole sopineet. Joissain tilanteissa on tämän vuoksi päädytty jopa siihen, että istunto on pidetty ilman asianajajien mukanaoloa.

Hankaluuksista huolimatta päättyneissä jutuissa istunnot on onnistuttu järjestämään keskimäärin 1 kuukaudessa 9 päivässä. Lyhimmillään istunto on järjestetty kahdessa päivässä ja pisimmillään istunnon järjestäminen on vienyt aikaa 3 kuukautta 7 päivää (kesälomilla oli vaikutusta asiaan). Kun tilastosta poistetaan lyhimmät ja pisimmät ajat, saadaan tulokseksi, että yleensä ensimmäinen sovitteluistunto on kyetty järjestämään hieman yli 1 kuukaudessa siitä, kun sovittelun aloittamisesta on tehty päätös tai sovittelu on tullut vireille suoran hakemuksen perusteella. Tulos on parempi kuin riita-asioiden sovitteluissa keskimäärin.²⁷

Paikkakuntaakohtaisesti pisimpään istunnon sopiminen on odotetusti kestänyt Helsingin käräjäoikeudessa eli noin 1,5 kk. Oulussa istunto on yleensä saatu järjestettyä 3 viikossa ja Pohjois-Karjalassa 1,4 kuukaudessa, Espoossa noin 1 kuukaudessa.

---

²⁶ Aineistona käytetyissä tiedoissa on jonkin verran epätarkkuutta.

²⁷ Ervastin tutkimuksen mukaan riita-asioiden sovittelussa istuntoon on päästy ca. 2–3 kuukaudessa. Ervasti 2011, s. 63.

Kaikki aikatauluihin liittyvät haasteet huomioon ottaen tulos on erinomainen. Se osoittaa myös sitä, että tuomioistuimet ovat kyenneet toimimaan tehokkaasti ja joustavasti. Oikeudenkäyntiin verrattuna asia on saatu käsittelyyn huomattavan nopeasti. Oikeudenkäynnissä tiedoksianto- ja vastausvaihe sekä muu kirjallinen valmistelu vie runsaasti aikaa siten, että valmisteluistunto saadaan yleensä sovituksi aikaisintaan 2–3 kuukauden kuluttua asian vireille tulosta. Tuomarikohtainen vaihtelu on suurta.

8.1.7 Sovitteluistuntojen lukumäärä

Tuomioistuinsovittelulain yleisenä tavoitteena on saada asia sovituksi yhdessä istunnossa. Myös kokeiluun osallistuvat tuomioistuimet asettivat tämän lähtökohdaksi, vaikkakin tiedostettiin, että perheasioissa konfliktit ovat useimmiten luonteeltaan syvempiä ja monimutkaisempia kuin muissa riita-asioissa. Vanhemmille haluttiin antaa mahdollisuus edetä sovintoon myös vähitellen lyhytaikaisilla kokeilusopimuksilla. Asian siirtämisen jatkoistuntoon on kuitenkin katsottu edellyttävän sitä, että sovinnollisuudessa on nähtävissä edistymistä ja sovinnon saavuttaminen tuntuu mahdolliselta.

Sovitteluistuntoja on päättyneissä jutuissa pidetty keskimäärin 1,2 istuntoa/juttu. Enimmillään istuntoja on ollut neljä. Tulos tarkoittaa sitä, että suurin osa jutuista on sovittu yhdessä istunnossa. Näin ollen suurimmassa osassa päättyneitä sovitteluja ratkaisu on saavutettu täysinmittaista oikeudenkäyntiä nopeammassa ja kevyemmässä prosessissa.

8.1.8 Istuntojen kesto

Sovittelu on raskasta sekä osapuolille että sovittelijoille. Asianajajat ovat antaneet palautetta siitä, että heidän mielestään istunnot kestävät liian pitkään. Myös sovittelijat ja asiantuntijat ovat kokeneet päivät usein uuvuttaviksi.

Seurantatietojen mukaan tähän mennessä päättyneissä jutuissa istunnoista

- 35 % on kestänyt 1–3 tuntia,
- 52 % 3–6 tuntia ja
- 10 % yli 6 tuntia.

Tulos kertoo sen, että suuressa osassa juttuja istunnot ovat olleet pitkiä ja kestäneet lähes koko päivän. Yli kuusi tuntia kestäneitä istuntoja aineistossa on 16 kpl.

Istunnon pituutta arvioitaessa on otettava huomioon, että päivä sisältää ruokatunnin, usein kahvitauon ja useita neuvottelutaukoja. Työskentelyn intensiteetti siis vaihtelee päivän mittaan. Asianajajan vastuulla on huolehtia siitä, ettei hänen päämiehensä väsy liikaa ja sen seurauksena ole valmis sopimukseen, jota hän ei aidosti hyväksy.

Perheneuvoloissa ja sosiaalitoimessa toteutettavassa perheasiainsovittelussa tapaamiskerta kestää yleensä 1–2 tuntia, mutta tapaamisia on tiheästi, muutaman viikon välein.

Tuomioistuinsovittelussa tällaisen istuntorytmin järjestäminen on tuomareiden ja asianajajien istuntoaikataulujen vuoksi mahdotonta.

Istuntojen kestoon vaikuttaa monta seikkaa. On selvää, että aikaa kuluu runsaasti, kun yhden päivän kuluessa joudutaan usein käymään läpi sekä huoltoa, asumista, tapaamis-oikeutta että elatusta koskevat kysymykset. Lisäksi käsitellään vanhempien keskusteluun tuomat muut ongelmat, jotka kaipaavat ratkaisemista.

Istunnon pitkä kesto ei ole yksinomaan huono asia. Se mahdollistaa pääsemisen syvemmälle erimielisyyksien todellisiin syihin kuin lyhytkestoinen tapaaminen. Saatujen kokemusten mukaan istunnossa vie usein aikaa ennen kuin keskustelu ja vuorovaikutus lähtevät käyntiin ja osapuolet uskaltavat liikkua omista vaatimuksistaan. Kun kyse on sovittelusta, myös väljälle keskustelulle tulee olla tilaa. Se auttaa uusien, luovien ratkaisujen löytymistä. Kun on päästy neuvottelemaan eri ratkaisuvaihtoehdoista, istunnon keskeyttäminen voisi johtaa siihen, ettei sopua syntyisikään. Asianajajien palautteen mukaan vanhemmissa syntyy istunnon jälkeen helposti epäröintiä ja katumustakin. Pitkäaikaisesta, lähes elämäntavaksi muodostuneesta riidasta on kovin vaikea luopua.

Joka tapauksessa projektissa täytyy tarkemmin pohtia, mitä etuja ja haittoja istunnon pituudella voi olla ja arvioida, millä keinoilla istunnon pituuteen voidaan vaikuttaa.

8.1.9 Sovittelun kokonaiskesto

Prosessin pitkä kesto on huoltoriitaoikeudenkäynnin pysyvä ja vaikea ongelma. Osittain kysymys on tuomioistuimen ja sosiaalitoimen puutteellisista resursseista, osittain oikeudenkäynnin monivaiheisuudesta. Sovittelun on arveltu tuottavan tuloksia nopeammin ja helpottavan painetta oikeudenkäynneissä. Kokeilusta tähän mennessä saadut tulokset vahvistavat tätä oletusta.

Tähän mennessä päättyneissä jutuissa sovittelun keskimääräinen kokonaiskesto sovittelun aloituspäätöksestä tai vireille tulosta sen lopettamiseen on ollut hieman yli 2 kuukautta ja mediaanikesto noin 1,5 kuukautta. Pisimpään sovittelu on kestänyt 6,5 kuukautta, mikä tosin on johtunut siitä, että kesälomat ovat venyttäneet käsittelyaikataulua.

Paikkakuntakohtainen sovitteluiden mediaanikesto on ollut

Helsinki hieman alle 2 kuukautta
Oulu noin 1 kuukausi
Espoo 1,5 kuukautta
Pohjois-Karjala 2,5 kuukautta

Sovittelun viemää aikaa arvioitaessa tulee ottaa huomioon, että melko monissa jutuissa tehdään muutaman kuukauden kestäviä kokeilusopimuksia, jotka luonnollisesti pidentävät sovittelun kokonaiskestoja

---

Kokeilussa toteutuneita sovitteluajoja voidaan verrata oikeudenkäynnin keskimääräiseen keston kaikissa Suomen tuomioistuimissa (8 kk) ja toisaalta kokeiluyksiköissä, joista kolmessa suurimmassa (Helsinki, Oulu, Espoo) täysimittainen oikeudenkäynti kestää reilusti yli vuoden. Tuloksen perusteella voidaan todeta, että sovittelu lyhentää huomattavasti asian käsittelyaikaa oikeudenkäyntiin verrattuna.

8.1.10 Missä vaiheessa oikeudenkäyntiä asia on siirretty sovitteluun?

Työryhmä lähti mietinnössään siitä, että suurin hyöty kokeilusta saataisiin kohdentamalla asiantuntijan avustama sovittelu niihin juttuihin, joissa sovinto olisi perusteltu ratkaisuksi, mutta tuomari ei ole onnistunut valmisteluistunnossa saamaan osapuolia sopimaan. Toisaalta mietinnössä todettiin, että asian siirtäminen sovitteluun jo kirjallisesta valmistelusta lyhentäisi käsittelyaikaa eikä käsittelijää tarvitsisi vaihtaa, jos asia saadaan sovituksi. Käytännössä tuomari voi vaikuttaa vain rajallisesti siihen, missä vaiheessa juttu siirtyy sovitteluun. Pääasiassa se riippuu osapuolten pyynnöstä.

Seuranta osoittaa, että tähän mennessä päättyneissä jutuissa suurimmassa osassa eli 73 %:ssa päätös sovitteluun siirtämisestä on tehty jo kirjallisessa valmistelussa. Vain 18 % siirto on tehty valmisteluistunnossa. Kuudessa jutussa sovittelu on aloitettu vasta sosiaalitoimen selvityksen valmistumisen jälkeen ja yksi on siirretty vielä pääkäsittelystä. Nämä luvut saattavat osoittaa sitä, että asianajajat pyytävät aktiivisesti sovittelua jo hakemuksessa tai vastauksessa. On myös mahdollista, että valmisteluistunnossa tehtävä sovinnon edistäminen koetaan riittäväksi menettelytavaksi eikä suurta tarvetta sovittelulle ole enää siinä vaiheessa.

8.1.11 Osapuolten lakimiesavustajat

Reilusti yli puolessa (65 %) päättyneistä jutuista osapuolilla on ollut lakimiesavustaja sovittelussa. Yleensä lakimiesavustaja on ollut kummallakin. Vain 12:ssa jutussa lakimiesavustaja on ollut vain toisella osapuolella.

Vaikka sitä ei ole seurannassa erikseen selvitetty, lakimiesavustajien suhteellisen vähäinen määrä johtuu todennäköisesti siitä, että suoralla hakemuksella sovittelun aloittaneet vanhemmat ovat lähes aina tulleet sovitteluun ilman lakimiesavustajaa. Sen sijaan oikeudenkäynnistä siirrettyissä jutuissa osapuolilla on useinmiten ollut lakimiesavustaja. Tosin joissain tilanteissa vanhemmat ovat saattaneet joko aikataulullisista tai taloudellisista syistä jättää avustajansa pois sovitteluistunnosta.

8.1.12 Erilliskeskustelut

Sovittelumenettelyyn kuuluu mahdollisuus keskustella kummankin osapuolen kanssa ilman, että toinen osapuoli on läsnä. (RiitSovL 6:3). Erilliskeskustelu edellyttää kummankin osapuolen suostumusta. Oikeudenkäynnin osalta tällaisesta mahdollisuudesta ei ole säädetty ja monet katsovatkin, ettei erilliskeskusteluja voida lainkaan käyttää haettaessa sovintoa oikeudenkäynnissä. Erilliskeskustelun tarkoituksena on antaa osapuolelle mahdollisuus puhua vapaasti omista lähtökohdistaan ja hänelle vaikeista asioista. Kahdestaan sovittelija voi suoremmin keskustella osapuolen kanssa hänen lähtökohtiensa realistisuudesta ilman, että osapuoli menettää kasvojaan toisen edessä. Erilliskeskustelun avulla sovittelija voi myös yrittää varmistua, onko asiassa esteitä sovittelulle.

Erilliskeskustelu on luottamuksellinen. Jos siellä tulee esiin jotain sovittelun kannalta merkityksellistä, osapuolta rohkaistaan puhumaan asiasta yhteisneuvottelussa. Mikäli hän ei halua tehdä näin, sovittelija joutuu harkitsemaan, voidaanko sovittelua jatkaa.

Kokeilussa suhtauduttiin alun perin erilliskeskusteluihin varauksellisesti, koska ajateltiin, että se voi luoda epäluottamusta menettelyyn. Jossain vaiheessa projektia erilliskeskusteluja alettiin kuitenkin kokeilla erityisesti lukkiutuneiden tilanteiden avaamisessa. Niistä saatiin myönteisiä kokemuksia. Vähitellen erilliskeskustelut ovat lisääntyneet ja sovittelijat ovat oppineet käyttämään niiden antamia mahdollisuuksia. Asianajajien palautteen mukaan asiakkaat ovat kokeneet ne hyvinä. Edelleen kuitenkin yhteisneuvottelu on pääasiallinen toimintatapa ja erilliskeskusteluja käytetään tarkkaan harkiten.

8.1.13 Keskustelu lapsen kanssa

Huoltolaki lähtee siitä, että oikeudenkäynnissä lapsen toivomukset ja mielipide on selvittävä, jos vanhemmat eivät ole yksimielisiä lapsen asioiden järjestämisestä tai jos selvittämistä on muutoin pidettävä aiheellisena (11 §). Jos vanhemmat pääsevät sopimukseen oikeudenkäynnissä tai lastenvalvojan luona, lasta ei yleensä erikseen kuulla. Myös tuomioistuinsovittelun lähtökohta on se, että sovittelu tapahtuu vanhempien välillä eikä ratkaisua vanhempien väliseen erimielisyyteen tule hakea lapsen näkemyksistä. Lapsen kuuleminen on kuitenkin mahdollista, mikäli tilanne sitä edellyttää ja vanhemmat toivovat.

Työryhmä esitti yhdeksi asiantuntijan tehtäväksi lapsen kuulemisen. Tämä teema nousi melko voimakkaasti esiin ennen kokeilun aloittamista käydyissä keskusteluissa. Sovitteluissa tarve keskustella lapsen kanssa on noussut esiin vain harvoin. Kokeilun aikana lapsia on kuultu ainoastaan Espoon käräjäoikeudessa.

8.1.14 Kotikäynnit

Asiantuntija-avustajat eivät ole suorittaneet yhtään kotikäyntiä eivätkä pääsääntöisesti tehneet muitakaan toimenpiteitä sovitteluistuntojen ulkopuolella.

9 Sovittelusta syntyvät resurssisäästöt

9.1 Huoltoriitaoikeudenkäynnin aiheuttamat kustannukset

Professori Juha Hämäläinen Itä-Suomen yliopistosta on tehnyt vuonna 2010 huoltoriitojen kustannuksista selvityksen, jonka antamat tiedot antavat suuntaa sille, miten kalliiksi riitely lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tulee yhteiskunnalle. Kustannusten laskemista hankaloittaa kuitenkin se, että erilaisissa jutuissa tarvittavien toimenpiteiden määrä ja laatu vaihtelevat paljon. Myös paikkakunta- ja yksikkökohtaisten käytäntöjen kirjo on suuri. Lopputulos riippuu siitä, mitä kustannuseriä laskelmaan sisällytetään.

Hämäläisen selvityksen mukaan pääkäsittelyyn edenneen huoltoriidan käsittely käräjäoikeudessa vaatii tuomarilta 20–50 työtuntia ja sihteeriltä 20–30 työtuntia. Tapauskohtainen vaihtelu on suurta. Käytettyyn työaikaan perustuen pääkäsittelyssä käsitellyn huoltoriidan kustannuksiksi on saatu vähintään 3 100 euroa, mutta kustannukset voivat yltää jopa 8000 euroon saakka.²⁸ Hovioikeuskäsittelyn hinnaksi on laskettu 3500–4000 euroa.²⁹ Tähän arvioon ei ole sisällytetty oikeusavusta, sosiaalitoimen selvityksestä, muiden viranomaisten toimenpiteistä, tulkkipalveluista ym. aiheutuvia kustannuksia.

Tässä sovittelukokeilussa Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulun opiskelija Matias Kallio on laskentatoimen lopputyönään selvittänyt huoltoriitojen oikeuskäsittelyn kustannuksia Espoon kaupungissa. Hän on saanut tulokseksi, että tavanomaiseen oikeudenkäyntiin kuluu tuomarin työtä keskimäärin 56 työtuntia ja sihteerin työtä 35,5 tuntia. Tulos on siten lähellä Hämäläisen arvion enimmäismääriä.³⁰

Oikeudenkäynnin kustannuksia laskiessaan Kallio on tuomioistuimen osalta ottanut huomioon ainoastaan työkustannukset. Hän on päätenyt laskelmassaan siihen, että tavanomaisen huoltoriitaoikeudenkäynnin kustannukset ovat tuomarintyön osalta 2632 euroa ja sihteerintyön osalta 710 euroa eli yhteensä 3342 euroa.³¹ Tulos vastaa Hämäläisen arviota.

Hämäläisen selvityksessä sosiaalitoimen olosuhdeselvityksen hinta on vaihdellut kunta-kohtaisesti suuresti riippuen siitä, mitä kustannuksia kunta on sisällyttänyt laskelmaansa. Vaihteluväli on ollut 2400 eurosta 5280 euroon selvitystä kohden.³²

---

28 Hämäläinen 2010, s. 21

29 Hämäläinen 2010, s. 44

30 Kallio 2011, s. 11

31 Kallio 2011, s. 15

32 Hämäläinen 2010, s. 27

Myös Matias Kallio on lopputyössään selvittänyt sosiaalitoimen selvitystyöhön kuluvaan aikaan ja sen aiheuttamia kustannuksia Espoon kaupungissa. Hänen arvionsa mukaan selvityksen tekemiseen kuluu työaika keskimäärin 101,38 tuntia selvitystä kohden. Selvitystyön euromääräisiä kustannuksia laskiessaan Kallio on huomionnut sekä työntekijöiden palkkakustannukset että perheasioiden yksikön selvitystiimin osuuden koko yksikön yhteisistä kustannuksista. Näin laskien hän saanut selvitystyön hinnaksi 1.1.–31.10.2011 toteutuneiden selvitysten osalta 5070 euroa selvitystä kohden ja koko vuoden 2011 selvitysmääriä koskeneen ennusteen perusteella 4 435 euroa selvitystä kohden.³³ Sekä Hämmäläisen että Kallion laskelmat osoittavat, että sosiaalitoimen selvitystyö on erittäin kallis vaihe oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäynnin edellyttämän työn määrää voidaan arvioida myös tarkastelemalla prosessin eri vaiheita.

Oikeudenkäynnissä tuomari perehtyy ennen valmisteluistuntoa kirjallisessa valmistelussa kertyneeseen aineistoon. Yleensä tuomarit laativat myös kirjallisen yhteenvedon. Valmisteluistunnon jälkeen tuomari päivittää yhteenvedon seuraavaa käsittelyvaihetta varten. Pöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen kuuluu tuomarin tehtäviin. Jos asia siirtyy sosiaalitoimeen, tuomari tekee selvityspyynnön, joka yhä useammin tehdään yksilöidyn kysymyksen.

On erittäin yleistä, että osapuolet vaativat valmistelussa väliaikaismääräystä. Ellei väliaikaismääräyksestä synny sovintoa, sen käsittely vastaa itsessään pienoisoikeudenkäyntiä. Käsittelyssä kuullaan lähes aina vanhempia todistelutarkoituksessa. Muutakin henkilötodistelua voidaan joutua ottamaan vastaan. Tuomari joutuu kirjoittamaan perustellun ratkaisun. Espoon kärjäoikeudessa on laskettu, että huoltoriidan kirjallinen valmistelu ja valmisteluistunto siihen liittyvine väliaikaismääräyskäsittelyineen vie aikaa keskimäärin 2,6 päivää. Siinäkin tapauksessa, että asia päättyy valmisteluistunnossa sovintoon, tuomarilta kuluu asian käsittelyyn vähintään yksi työpäivä.

Olosuhdeselvityksen jälkeen pidetään uusi valmisteluistunto. Oikeudenkäynnin päättää pääkäsittely, jossa otetaan uudelleen vastaan tarpeellinen todistelu. Pääkäsittelyn jälkeen tuomari kirjoittaa perustellun päätöksen, mikä on yleensä paljon aikaa vievä vaihe oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäynnissä kärjäsihteeri sopii istunnot, lähettää kutsut ja huolehtii muistakin istunnon valmisteluun tarvittavista toimista. Hän on mukana istunnoissa ja hän laatii niistä pöytäkirjan. Myös sosiaalitoimen selvityksen pyytäminen aiheuttaa kansliatyötä. Asian päättymisen jälkeen sihteeri huolehtii arkistoinnista ja muista jälkitöistä.

---

33 Kallio 2011, s. 15-16

9.2 Sovittelun aiheuttamat kustannukset ja vaikutukset tuomioistuimen resursseihin

Sovitteluun valmistautuminen vaatii vähemmän toimenpiteitä kuin oikeudenkäyntiin valmistautuminen. Istunnosta sopiminen hoidetaan pääosin samoin kuin oikeudenkäynnissäkin. Osa tuomareista kuitenkin hoitaa sopimisen itse vapaamuotoisesti puhelimitse tai sähköpostilla. Ennen sovitteluistuntoa sovittelija yleensä tutustuu oikeudella oleviin asiakirjoihin. Osa sovittelijoista katsoo kuitenkin, että tämä on turhaa ja menee istuntoon ilman ennakkotietoja asiasta.

Yhteenvetoa ei laadita, joten oikeudenkäynnissä siihen kuluva aika jää pois. Sovittelussa ei oteta vastaan todistelua, joten väliaikaismääräys- ja pääkäsittelyyn kuuluvia toimenpiteitä ei tarvita. Sovittelija vahvistaa osapuolten sopimuksen ja laatii sen ratkaisuksi asiassa, mutta toisin kuin oikeudenkäynnissä, ratkaisua ei perustella.

Kansliatyötä sovittelussa tarvitaan hyvin vähän. Sovitteluistunnosta ei laadita pöytäkirjaa eikä sitä muutoinkaan dokumentoida. Sihteeri ei ole mukana sovittelussa ja hänellä istunnon jälkeen vain vähäisessä määrin jälkitöitä.

Sovittelun tuomarilta edellyttämää työtä voidaan arvioida sovitteluistuntoihin kuluneen ajan perusteella. Seurantatietojen mukaan istunnoista noin puolet on kestänyt 3-6 tuntia, noin kolmasosa 1–3 tuntia ja pieni osa (10 %) yli 6 tuntia. Suurin osa jutuista on sovittu yhdessä istunnossa (ca 1,2 istuntoa/juttu). Espoon käräjäoikeudessa tehdyn arvion mukaan sovitteluun on kulunut yhteensä 1–2 työpäivää (7,5–15 tuntia).

Tähän mennessä kokeilussa on saatu aikaan lopullinen sovinto 69 jutussa, joista 49 on ollut oikeudenkäynnistä siirrettyjä ja 20 perustunut suoraan sovitteluhakemukseen. Ensiksi mainituissa kansliatyötä on tarvittu lähinnä oikeudenkäyntiin liittyneiden toimenpiteiden osalta. Jälkimmäisissä kansliatyötä on tarvittu hyvin vähän. Ne ovat olleet potentiaalisia oikeudenkäyntiasioita, joten työmäärän säästö oikeudenkäyntiin verrattuna on ilmeinen.

Tuomarityötä päättyneisiin sovitteluihin on seurantalosten perusteella kulunut 260–650 työtuntia. Mikäli sovitellut asiat olisi käsitelty oikeudenkäynnissä pääkäsittelyyn saakka, Hämmäläisen laskentamallin mukaan tuomarityötä olisi kulunut noin 1400–3450 työtuntia. Koska osa jutuista saadaan sovittua valmisteluistunnossa, työmäärä oikeudenkäynnissä on todellisuudessa jonkin verran alhaisempi. Lisäksi arvioissa on otettava huomioon, että neljäsosa sovittelussa olleista jutuista on palannut oikeudenkäyntiin, joten sovitteluun käytetty aika on ollut ylimääräinen työvaihe.

Kallio on laskenut Espoon käräjäoikeudessa toteutettujen sovitteluiden kustannukseksi 627 euroa/istuntopäivä. Summa sisältää sekä tuomioistuimen että asiantuntija-avustajan työn osuuden.

Kansliatyön osalta työajan säästö voidaan laskea melko yksiselitteisesti. Hämäläisen laskentamallin mukaan laskien tähän mennessä on sovitteluiden seurauksena säästynyt yhteensä 1300–2000 sihteerityötuntia.

Huolimatta arvioinnin epävarmuustekijöistä, voidaan kuitenkin jo tässä vaiheessa todeta, että sovittelu säästää selvästi myös tuomareiden työtä. Lisäksi on oletettavaa, että kokemuksen ja ammattitaidon kasvaessa tuomarit löytävät nykyistä tehokkaammat ja hyödyllisemmät tavat toimia sovittelussa. Tuomioistuintyön määrää arvioitaessa on otettava huomioon työn vähentyminen myös hovioikeudessa, sillä sovituista jutuista ei valiteta hovioikeuteen.

Kallio esittää lopputyönsä johtopäätöksenä, että sovittelulla on saavutettavissa kiistattomia taloudellisia säästöjä sekä oikeuslaitoksessa että sosiaalitoimessa. Lisäksi huoltajusprosessien kokonaiskesto lyhenee sovittelun ansiosta merkittävästi.³⁴

Kokeilun seurantajärjestelmään kerätään tietoa myös huoltoriitaoikeudenkäynneistä vuosina 2010 ja 2011, jonka perusteella saadaan tarkempaa vertailutietoa sovittelun vaikutuksista kokonaistyömäärään. Oikeudenkäyntejä koskevien tietojen kerääminen on kuitenkin vielä kesken, joten tässä väliraportissa ei voida vielä arvioida tuloksia siltä osin.

9.3 Sovittelun vaikutukset sosiaalitoimen resursseihin

Kallion tekemä selvitys osoittaa, että sosiaalitoimen selvityksen tekemiseen kuluu huomattavasti työaikaa. Selvitys tehdään aina parityönä.

Kokeilun aikana sosiaalitoimeen tehtyjen selvityspyyntöjen määrä on laskenut selvästi. Paikkakuntaakohtaisesti tilanne on seuraava:

- Helsingin sosiaalitoimeen tuli Helsingin käräjäoikeudesta vuonna 2010 lokaan loppuun mennessä 71 selvityspyyntöä ja vuonna 2011 samaan aikaan mennessä 39 selvityspyyntöä. Vähennys on siis 45 %. Muualta maasta tulleiden selvityspyyntöjen määrä on pysynyt ennallaan, mikä osoittaa, että vähennys on johtunut sovittelukokeilusta. Tästä on seurannut se, että Helsingin sosiaalitoimi on voinut lyhentää ennakoidun selvitysajan 8–9 kuukaudesta 6 kuukauteen.
- Oulun kaupungin sosiaalitoimeen on tänä vuonna syyskuun loppuun mennessä saapunut Oulun käräjäoikeuden tekemiä selvityspyyntöjä 17, kun vuonna 2010 niitä on ollut 36. Vähennys on 53 %. Muiden käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluvien kuntien sosiaalitoimistojen selvityspyyntöjen määrästä ei ole tietoa.

---

34 Kallio 2011, s. 19

- Espoon käräjäoikeus teki vuonna 2010 yhteensä 65 selvityspyyntöä ja vuonna 2011 marraskuun alkuun mennessä 41 pyyntöä. Vähennystä on siis 24 kpl eli 37 %. Muista kunnista selvityspyyntöjä on tullut entiseen tahtiin. Selvityspyyntöjen vähenemisestä on seurannut se, että selvityksen aloittamista ei tarvitse enää odottaa, vaan selvitystyö päästään aloittamaan heti.
- Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden alueella tietoja selvityspyyntöjen määristä ei ole kerätty, koska kyse on joka tapauksessa melko pienistä luvuista ja selvityksiä tehdään useassa eri kunnassa.

Selvityspyyntöjen väheneminen osoittaa, että sovittelut vähentävät selvästi sosiaalitoimen kuormitusta. Myös sosiaalitoimen piirissä tehtävässä sovittelua koskevassa tutkimus- ja kehittämishankkeessa (FASPER) on arvioitu, että yhden huoltoselvityksen viemien resurssien määrällä voisi tarjota kymmenelle pariskunnalle kymmenen tuntia sovittelua.³⁵

Sosiaalitoimen kustannuksia arvioitaessa huomioon tulee lisäksi ottaa huoltoriitojen vähenemisen heijastusvaikutukset muuhun sosiaalitoimen alaan kuuluvaan virkatyöhön kuten lastensuojeluun ja perheneuvoloihin. Tätä vaikutusta on mahdotonta laskea numeraalisesti, mutta selvitysmäärien voimakas vähentyminen viittaa siihen, että paine muisakin viranomaisissa vähenee.

9.4 Vaikutukset oikeudenkäyntikuluihin ja oikeusavun kustannuksiin

Käräjäoikeuksissa käsiteltävissä huoltoriidoissa 57 % hakijoista sai julkista oikeusapua. Hovioikeudessa muutoksenhakijoista oikeusavun saajia on 70 %.³⁶

Oikeusapujuttujen osalta professori Hämäläinen on arvioinut pääkäsitteilyyn edenneessä huoltoriidassa asianajajan tavanomaiseksi työmääräksi noin 20 työtuntia, minkä perusteella oikeusavun hinnaksi tulisi 2400–3000 euroa.³⁷ Juttujen laatu kuitenkin vaihtelee ja pääkäsitteilyyn saakka menevät jutut ovat laadultaan vaikeita muun muassa sen vuoksi, että osapuolet ovat usein ulkomaalaistaustaisia. Se lisää runsaasti käsittelyyn käytettävää aikaa. Voidaankin arvioida, että suuressa osassa juttuja asianajajan työmäärä ylittää selvästi Hämäläisen arvion.

Yksityisen asianajajan osalta oikeusavusta aiheutuvat kustannukset olisi mahdollista selvittää valtion varoista maksettujen laskujen perusteella. Tällaiseen selvitykseen ei projektissa kuitenkaan ole ollut resursseja. Ottaen huomioon seurannan osoittamat sovitteluun kuluvat työtunnit, voidaan jo tähänastisten tulosten perusteella kuitenkin tode-

---

35 Haavisto – Bergman-Pyykkönen – Mattila-Aalto 2011, s. 47

36 Valkama – Lasola 2008, s. 87

37 Hämäläinen 2010, s. 22

---

ta, että asian päättyessä sovittelussa sopimukseen, yksityisestä avustajasta valtiolle koituvat kustannukset ovat alhaisemmat kuin oikeudenkäynnissä.

Kuukausipalkkaisten julkisten oikeusavustajien osalta kustannusten laskeminen on vaikeampaa. Lakimiesavustajien mukaan asiakkaan valmistelu sovitteluun ja hänen jälkikäteinen sitouttamisensa tehtyyn sovintoon vaativat avustajalta työtä. Tämän merkitystä vähentää se, että asiakasta joudutaan valmistelemaan myös oikeudenkäyntiin ja oikeuden päätöksen jälkeen sitouttamaan annettuun päätökseen. Oikeudenkäynnin osalta avustajan työmäärää lisää myös mahdollinen valitus hovioikeuteen. Ottaen huomioon edellä kerrottujen selvitysten tulokset oikeudenkäyntiin kuluva ajasta, voidaan arvioida, että oikeusavustajilta kuluu sovitteluasian hoitamiseen keskimäärin vähemmän aikaa kuin oikeudenkäynnin hoitamiseen.

Osassa juttuja osapuolet maksavat itse lakimiesavustajansa kustannukset. Sovittelussa osapuolet vastaavat itse oikeudenkäyntikuluistaan (RiitSovL 27 §). Mikäli sovittelussa ei päästä sopimukseen ja asia palaa oikeudenkäyntiin, osapuolelle asian käsittelystä kokonaisuutena koituvat kustannukset voivat nousta kohtuuttoman korkeiksi.

10 Voidaanko kaikki asiat sovittaa?

Kaikki asiat eivät sovi sovitteluun.³⁸ Huoltoriidassa sovittelun edellytyksiin vaikuttaa keskeisesti vanhempien välisen konfliktin taso.³⁹ Sovittelu ei yleensä sovi riitoihin, joissa osapuolilla on vakavia mielenterveys- tai päihdeongelmia. Tällaisissa riidoissa osapuolet eivät usein halua tai kykene aidosti sitoutumaan tehtyyn sovintoon. Tällöin tuomioistuimen auktoriteetilla tehty päätös voi sovintoa paremmin edesauttaa ratkaisun toteutumista.

Sovittelu tilanteessa, jossa toinen osapuoli on kohdistanut toiseen fyysistä väkivaltaa, on saanut osakseen kritiikkiä.⁴⁰ Esimerkiksi Euroopan neuvoston suosituksessa perheasioiden sovittelusta katsotaan, ettei sovitteluun pidä ryhtyä väkivaltatapauksissa.⁴¹

Myös vanhempien eroprosessin vaiheella on merkitystä sovintokeskustelujen kannalta. Sovittelussa on otettava huomioon, ettei akuutissa kriisissä oleva vanhempi ehkä kykene rationaalisesti arvioimaan eri vaihtoehtojen merkitystä itsensä ja lapsen kannalta, vaan tarvitsee aikaa selvittää ajatuksiaan ja tunteitaan.

Oikeudenkäynneissä käsitellään hyvin paljon asioita, joissa sovittelun edellytykset ovat edellä mainituista lähtökohdista kyseenalaiset. Sovittelukokeilun aikana on havaittu, että sovitteluun sopivan asian tunnistaminen on vaikeaa. Sovitteluun on oikeudenkäynneistä siirretty useita sellaisia juttuja, joissa vanhemmilla tai toisella heistä on ollut monenlaisia psyko-sosiaalisia ongelmia tai vanhemmilla on ollut takanaan jo vuosikautia kestänyt riitelyn historia ja useita oikeudenkäyntejä. Osapuolilta ei ole kuitenkaan haluttu evätä sovittelun mahdollisuutta, vaikka sovittelu on asiakirjojen perusteella saattanut näyttää väärältä valinnalta. Saadut kokemukset ovat osoittaneet, että ennustaminen on näissä asioissa vaikeaa. Osassa erittäin vaikeita, jopa patologisoituneita riitoja, on saavutettu sovintoja, joka ovat niissä olosuhteissa olleet lapsen edun mukaisia. On voitu myös todeta, että oikeudenkäynti olisi todennäköisesti ollut osapuolille ja lapselle tuhoisampi vaihtoehto ja johtanut konfliktin syvenemiseen entisestään.

Vaikeissa huoltoriidoissa sovittelijan ja asiantuntijan tulee joka tapauksessa erittäin tarkasti seurata osapuolten käytöstä ja reaktioita. Vanhempien paneminen tiukoille sovinnon saavuttamiseksi ei tule kyseeseen. Jos sovittelulle olemaan esteitä, sovittelu tulee lopettaa. Kokeilun aikana tulee pohtia tarkemmin sitä, millä taataan sovittelijan ja asiantuntijan riittävä ammattitaito tunnistamaan ja ottamaan huomioon sovittelun esteet.

---

38 Ks. esim. Auvinen 2006, s. 501 ja 518–519, Ervasti 2005, s. 208–209, 212–213, HE 114/2004, s. 20, 29, 38, 48.

39 Ks. Auvinen 2006, s. 492–495, Ervasti 2005, s. 209.

40 SOU 2005:43, s.230 ja 259, Ervasti 2004, s. 141–142, Vrt. myös hallituksen esitys rikosasioiden sovittelusta, jossa kehoitetaan suhtautumaan lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun pidättyvästi (HE 93/2005, s.16).

41 Recommendation 1998 Number R(98)1 21.1.1998.

Tuomioistuinsovittelu poikkeaa muualla toteutettavista sovitteluista siinä, että osapuolilla on usein lakimiesavustajat, joiden tehtävä on suojata päämiestään. Tämä lisää mahdollisuutta ottaa sovitteluun hyvinkin vaikeita ja pitkäaikaisia riitoja. Kokeilussa joudutaan kuitenkin syvemmin pohtimaan sitä, millä kriteereillä huoltoriidoissa voidaan tehdä konfliktidiagnoosi, jonka perusteella valitaan kullekin asialle sopivin käsittelytapa.

11 Kokemuksia lakimiesavustajien toiminnasta sovittelussa

11.1 Yleistä lakimiesavustajien roolista

Lakimiesavustajien rooli sovittelussa poikkeaa heidän roolistaan oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäynnissä avustaja muotoilee päämiehensä juridiset vaatimukset ja ajaa istunnossa aktiivisesti päämiehensä asiaa. Sovittelu taas on vanhempien välistä vuorovaikutusta ja lakimies pysyttelee taustalla. Avustajat eivät kuitenkaan ole passiivisia, vaikka eivät olekaan äänessä. He seuraavat sovittelun kulkua, puuttuvat asiaan tarvittaessa ja ennen muuta taukojen aikana tekevät paljon töitä päämiehensä kanssa parhaan mahdollisen lopputuloksen saavuttamiseksi. Kun oikeudenkäynnissä avustaja pyrkii voittamaan jutun, sovittelussa avustajan tehtävänä tukea sovinnollisen ratkaisun saavuttamista. Lakimies on sovittelussakin päämiehensä juridinen neuvonantaja. Asianajajan rooli sovittelussa on tärkeä. Jos asianajaja on paikalla, mutta ei tue sovittelua, sovittelu ei voi onnistua.

11.2 Lakimiesavustajien toiminta sovitteluissa

Yleinen kokemus lakimiesavustajista on ollut se, että heidän panoksensa sovittelun onnistumiseen on ollut suuri, usein jopa korvaamaton. Useimmat heistä ovat ymmärtäneet erilaisen roolinsa ja kyenneet hyödyntämään sitä päämiehensä hyväksi. Pääsääntöisesti avustajat ovat osanneet pysyä neutraaleina ja suhtautua asiallisesti ja arvostavasti myös toiseen osapuoleen ja hänen avustajaansa.

On ollut hienoinen yllätys, että asianajajat ovat olleet innokkaita kokeilemaan uutta menettelyä ja kannustaneet päämiehiään osallistumaan sovitteluun. He ovat olleet valmiita osallistumaan myös menettelyn kehittämiseen. Yhteistyö heidän kanssaan on ollut rakentavaa ja he ovat osoittaneet luottamusta sovittelijoita ja asiantuntijoita kohtaan. Jonkin verran on tullut kokemuksia myös toisenlaisesta toiminnasta. Yksittäisissä jutuissa on noussut esiin seuraavanlaisia ongelmia:

- avustajat ovat pyrkineet ajamaan päämiehensä asiaa samaan tapaan kuin oikeudenkäynnissä,
- joidenkin asianajajien puhetapa on ollut hyökkäävä ja toista osapuolta loukkaava. Muutaman kerran avustajien välille on syntynyt jopa avointa erimielisyyttä.

- joskus avustajien passiivisuus on aiheuttanut hämmennystä ja epävarmuutta päämiehessä,
- asianajajalla on ollut epäilevä ennakoasenne sovitteluun tai sitten paikalle on tultu vain katsomaan ” mikä juttu tämä sovittelu oikein on”

On ollut ongelmallista, jos vain toisella osapuolella on ollut asianajaja sovittelussa. Se on aiheuttanut epätasapainoa vanhempien välille. Ilman avustajaa ollut vanhempi on saattanut kokea olevansa lähtökohtaisesti alakynnessä. On ollut tilanteita, joissa ilman avustajaa ollut osapuoli ei ole suostunut aloittamaan sovittelua, ellei toisen avustaja poistu.

11.3 Lakimiesavustajilta saatua palautetta

Palautteen saamiseksi Helsingin käräjäoikeudessa järjestettiin 16.9.2011 keskustelutilaisuus, johon kutsuttiin kaikki sovitteluihin osallistuneet lakimiesavustajat. Muilla paikakunnilla on tulossa vastaavia tilaisuuksia. Palautetta on pyydetty myös muilla tavoin.

Keskeisin palaute on ollut seuraavaa:

- suurin ongelma on ollut päivän pituus. Avustajien on ollut toisinaan vaikea ymmärtää, miksi sovittelussa käytetään niin paljon aikaa riidan taustojen ja vanhempien huolenaiheiden selvittelyyn. Toisaalta sovittelun jakaminen useammalle lähekkäin olevalle päivälle on todettu käytännössä erittäin vaikeaksi.
- pitkän sovittelu päivän hyvänä puolena on nähty se, että saavutettu sopimus auttaa osapuolia sitoutumaan ratkaisuun. Välipäivät sovittelussa voivat lisätä katumuksen riskiä.
- sovittelu päivän aikataulu tulisi määrittää istunnon alussa.
- sopimuksen saavuttaminen yleensä säästää asiakkaan kuluja, mutta jos asia palaa oikeudenkäyntiin, itse maksavan asiakkaan kustannukset voivat nousta kohtuuttoman suuriksi.
- päämiehen ennakkovalmistelu on koettu sovittelua edistäväksi, vaikka se vie paljon aikaa. Myös sovinnon vahvistamisen jälkeen avustaja joutuu usein tekemään paljon työtä sitouttaakseen asiakkaansa tehtyyn sopimukseen.
- suorien sovitteluhakemusten tekemistä rajoittaa se, että asian vireilletulon ajankohdalla voi olla merkitystä asiakkaalle (esim. elatusapuvaatimus).
- sovittelijan ja asiantuntijan tiimityöskentely on koettu tehokkaaksi ja hyväksi
- päämiehet kuuntelevat asiantuntijaa ja hänellä voi olla ratkaiseva merkitys sovinnon saavuttamisessa.
- asiantuntijoilta odotetaan selkeää ja vahvaa asiantuntijuutta ja lapsen edun esiin tuomista.

- asiantuntijan tulee olla objektiivinen. Hänen toivotaan esittävän näkemystensä tueksi tutkimustuloksia.
- erilliskeskustelut on koettu hyödyllisiksi. Vanhemmat ovat kokeneet tulleensa aidosti kuulluksi, kun sovittelija on keskittynyt kuuntelemaan heidän näkökantojaan. Joskus erilliskeskustelussa on tullut esiin seikkoja, joista ei ole voitu puhua yhteisessä keskustelussa.
- sovitteluistuntojen tilojen tulisi olla intiimejä ja kodikkaita. Myös asianajajan ja päämiehen välisiä neuvotteluja varten tulisi olla oma, rauhallinen tilansa.

11.4 Johtopäätöksiä ja kehittämisajatuksia lakimiesavustajien rooliin liittyen

- Keskustelussa on esitetty perusteltuja näkemyksiä sekä kokopäiväisen sovittelun puolesta että sitä vastaan. Tuomareiden, asiantuntijoiden ja lakimiesavustajien on syytä yhdessä miettiä vaihtoehtoisia malleja sovittelun toteuttamiseksi.
- kustannusten ja lakimiesten ajan säästämiseksi on pohdittava, missä tilanteissa päämiehet voivat tulla sovitteluun ilman avustajaansa. Lähtökohtana tulee olla se, että joko kummallakin on avustaja tai sitten ei kummallakaan.
- sovitteluistunnon tavoiteaikataulu tulee asettaa nykyistä paremmin.
- sovittelumenettelystä tulee paikallisesti järjestää koulutusta ja yhteisiä keskustelutilaisuuksia asianajajien kanssa.
- lakimiesavustajat on pidettävä kiinteästi mukana sovittelun kehittämistyössä.
- lakimiesavustajien kanssa on luotava pelisäännöt sille, miten valitaan sovitteluun soveltuvat asiat.

---

12 Asiakkaiden palautetta sovittelusta

Vanhempien kokemuksista on saatu tietoa heidän avustajiltaan ja jonkin verran suullista palautetta vanhemmilta itseltään. Kokemukset ovat pääosin olleet positiivisia. Ennen muuta vanhemmat ovat kokeneet helpottavaksi sen, että he ovat voineet rauhassa puhua vaikeistakin asioista. Monelle vanhemmalle sovittelu on ollut ensimmäinen kerta vuosikausiin, jolloin he ovat saman pöydän ääressä, kontrolloidussa ilmapiirissä voineet tuoda esiin omia näkemyksiään ja toiveitaan ja keskustella erimielisyyksiensä aiheista. Joissain tapauksissa myös sellaiset vanhemmat, jotka eivät ole saavuttaneet sopimusta, ovat todenneet, että sovittelussa käyty keskustelu oli ollut heille helpottava kokemus.

On kuitenkin ollut myös vanhempia, jotka ovat kokeneet sovittelun kielteisenä. He ovat tuoneet esiin, etteivät ole mielestään tulleet kuulluksi ja että toinen vanhempi on saanut tuoda liikaa esiin vääriä mielipiteitään. Tässä vaiheessa puuttuu tarkempi analyysi siitä, mihin tämän tyyppiset kokemukset ovat perustuneet.

Kokeilun aikana kerätään kyselylomakkeella vanhempien kokemuksia sovittelusta. Lomakkeiden jakaminen on aloitettu syksyllä 2011, joten tässä vaiheessa ei ole vielä riittävästi vastauksia tulosten arvioimiseksi.

13 Kokemuksia tuomarin ja asiantuntijan välisestä yhteistyöstä

Tässä kohdassa esiin tuodut kokemukset ja havainnot perustuvat paikkakuntakohtaisissa palavereissa, työparien jälkipuintikeskusteluissa, ohjausryhmässä ja yhteisissä kouluksissa käytyihin keskusteluihin.

Työryhmä käsitteli mietinnössään sovittelijana toimivan tuomarin ja asiantuntijan tehtäviä ja roolia sovittelussa. Tuomarin todettiin olevan vastuussa prosessinjohdosta ja siitä, että saavutettu sovinto on lapsen edun mukainen. Tuomarin tehtävä on vahvistaa sovinto ja vastata sen täytäntöönpanokelpoisuudesta. Psykologi tai sosiaalityöntekijä on sovittelussa lapsen edun asiantuntija. Hänen tehtävänä on tuoda vanhemmille esiin lapsen näkökulmaa, lisätä vanhempien ymmärrystä lapsen asemasta erossa ja auttaa lukkiutuneiden tilanteiden avaamisessa.

Sovittelumenettely on joustavaa ja kunkin soviteltavan asian erityispiirteet ratkaisevat, miten tuomari ja asiantuntija toimivat. Joskus tuomarin rooli voi olla vahvempi, toisinaan taas asiantuntijan. Tyypillisesti soviteltaessa elatusapua tuomari pystyy paremmin vetämään keskustelua ja myös kysyttäessä antamaan informaatiota vanhemmille. Jos taas puhutaan vanhempien välisistä tunteista tai konfliktin taustalla olevista motiiveista tai lapsen kehitysvaiheista, asiantuntijan rooli on usein keskeisempi kuin tuomarin.

Tuomarit kokevat helposti epävarmuutta huoltoriitoja käsitellessään. Tästä on seurannut se, että tuomarit ovat toisinaan pyrkineet siirtämään tosiasiallisen ratkaisuvastuun sosiaalitoimelle. Myös sovittelussa on olemassa se riski, että tuomari luovuttaa oman roolinsa asiantuntijalle ajatellen, että asiantuntija osaa paremmin käsitellä osapuolia ja arvioida lapsen etua asiassa. Näin ei ole kuitenkaan projektin aikana tapahtunut, vaan tuomari ja asiantuntija ovat toimineet yhdessä kumpikin omassa roolissaan täydentäen toinen toistaan.

Tuomarit ovat tottuneet työskentelemään yksin ja itsenäisesti ja työskentely työparina on uusi työmuoto. Työparit eivät ole kiinteitä, vaan vaihtuvat jutusta toiseen. Työskentelystä saadut kokemukset ovat osoittaneet, että työskentely eri työpariyhdistelmissä on erilaista. Persoonallisuudet muokkaavat työskentelytapaa vähintään yhtä paljon kuin ammattitausta.

Yhteistyö tuomareiden ja asiantuntijoiden välillä on sujunut erittäin hyvin. Molemmiin puolin oli aluksi jännitystä, ennakkoluuloja ja pelkojakin. Ne ovat kuitenkin matkan varrella karisseet ja käytännössä on voitu nähdä se lisäarvo, mitä toisen ammatin edustaja voi sovitteluun tuoda.

Kokeilussa mukana olevilla asiantuntijoilla on pitkä kokemus työskentelystä kriisiytyneiden perheiden kanssa. Heillä on koulutuksensa puolesta kyky ymmärtää ihmisten

välistä vuorovaikutusta, vahvojen tunteiden vaikutusta vanhempien käyttäytymiseen, vanhempien erokriisiä, lapsen tilannetta vanhempien erotessa ja eron taustalla olevaa konfliktia.

Lakimiehen koulutus ei anna vastaavia tietoja ja taitoja. Sovittelu on osoittautunut tuomareille erittäin haastavaksi työskentelytavaksi. Oikeudenkäynneissä karttunut ammattitaito ei riitä, sillä sovittelun tavoitteena on ennen muuta vanhempien vuorovaikutuksen ja yhteistyön lisääminen. Sovittelijan täytyy olla valmis nopeasti reagoimaan tilanteen muutoksiin, kuulla myös äänettömät viestit, ymmärtää osapuolten toiminnan taustalla olevia motiiveja, rajoittaa ja jäsentää rönsyilevää puhetta ym.

Työparityöskentelyn edut ovat tulleet esiin esimerkiksi silloin, kun sovittelussa on tullut lukkiutunut vaihe eikä sovittelu etene. Asiantuntijoiden panos on monasti ollut ratkaiseva siinä, että vanhemmat on saatu liikahtamaan jumiutuneista lähtökohdistaan ja etsimään sovinnollista ratkaisua. Asiantuntijat ovat opettaneet tuomareille uusia keinoja avata lukkiutuneita asenteita. Esimerkiksi sovittelijan ja asiantuntijan avoin keskinäinen pohdinta sovitteluistunnossa (reflektointi) auttaa usein osapuolia näkemään asioita ulkopuolisen silmin.

Asiantuntijat ovat saaneet tuomareita kokeilemaan ja ymmärtämään uusia työskentelytapoja. Esimerkiksi ratkaistavien ongelmien ja osapuolten ratkaisuehdotusten kirjaaminen fläppitaululle on omiaan jäsentämään ja havainnollistamaan soviteltavaa asiaa. Projektissa on tiedostettu, että yksi yhteistyön haasteista on eri ammattikuntien erilainen ammattikieli. Siitä on käyty keskinäisiä keskusteluja eikä se toistaiseksi ole noussut isoksi ongelmaksi.

Toimivien työkäytäntöjen ja toisaalta yhteistyön haasteiden selville saamiseksi tuomari ja asiantuntija pohtivat jokaisen sovitteluistunnon jälkeen yhdessä, mikä on sillä kertaa onnistunut ja missä olisi ollut parantamisen varaa. Keskustelu kirjataan ylös strukturoidulle lomakkeelle, joita on tarkoitus hyödyntää kokeilun tuloksia arvioitaessa. Tähän väliraporttiin näitä tuloksia ei vielä ole laajemmassa mittakaavassa saatavissa.

Kuitenkin seuraavassa esimerkkinä sitä, millaista tietoa nämä jälkipuintikeskustelut voivat tuottaa, on Pohjois-Karjalan käräjäoikeudessa tehty kooste kaavakkeisiin kirja-
tuista seikoista:

Sovittelijan ja asiantuntijan yhteistyö

- ollut luontevaa ja helppoa
- puheenjohtajuus on ollut selvästi sovittelijalla
- kummankin oma rooli on löytynyt helposti
- kumpikin on edistänyt sovittelua oikeissa kohdissa
- kumpikin on auttanut toista
- puheenvuorojen ottaminen on tapahtunut luontevasti
- hyvänä ei pidetty asiantuntijan kommenttia, joka oli ennakoanut mahdollisen
  - oikeudenkäynnin lopputulosta

Työparia oli jäänyt mietityttämään

- olisiko sovintoon pitänyt pyrkiä voimakkaammin?
- oliko lopputulos kaiken sen vaivan arvoinen?
- pitääkö lapsen edun nimissä puuttua asioihin, jotka eivät näytä olevan vanhemmille ongelma
- kuinka puhua lapsen edusta syyllistämättä vanhempia?

Asianajajien mukaan vanhemmat asettavat suuria odotuksia asiantuntijalle. Palautteesta ilmenee, että osa odotuksista on sen laatuista, ettei niitä voida täyttää sovittelussa. Vanhemmat muun muassa ovat toivoneet, että asiantuntija kertoisi suoraan, mikä on lapsen edun mukainen järjestely heidän tapauksessaan. Kun suoria vastauksia ei ole saatu, vanhemmat ovat olleet pettyneitä. Asianajajilla on ollut havaittavissa samansuuntaisia odotuksia. Selkeät kannanotot eivät kuitenkaan kuulu fasilitatiiviseen sovitteluun, koska tarkoituksena on, että vanhemmat itse ottavat vastuun ja löytävät heille parhaan sovinnon.

Asiantuntijan rooli kaipaa siis lisää pohdintaa. Tulevaisuudessa on syytä käydä keskustelua lakimiesavustajien kanssa siitä, mitä he realistisesti voivat odottaa asiantuntijaavustajalta ja mitä eivät. Psykologisen ja sosiaalityön asiantuntijuuden sisällön tarkempi avaaminen toisi myös tuomareille lisää ymmärrystä. Asiantuntijoiden roolia ja heidän sovitteluun tuomaansa lisäarvoa arvioidaan tarkemmin lopullisten seurantatulosten perusteella loppuraportissa.

Työparityöskentelyn ja yhteistyön haasteita tullaan pohtimaan myös alkamassa olevassa työnohjauksessa. Ks. Työnohjauksesta tarkemmin ”Työnohjaus”-otsikon alla.

14 Kokeilun tuottamaa tietoa siitä, miten sovittelu ja sovinnon edistäminen oikeudenkäynnissä eroavat toisistaan

Tuomioistuinsovittelulain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa lähdetään siitä, että sovinnon edistäminen ja varsinainen sovittelu on selkeästi erotettava toisistaan.⁴² Kyse on eri menettelyistä, joiden sekoittaminen vaarantaa oikeusturvaa, kun asiakas ei tiedä, mihin menettelyyn hän osallistuu. Asianosaisella tulee olla oikeus valita menettelytapa, joka parhaiten palvelee hänen tarpeitaan. Hänen tulee jo ennakkoon saada tieto siitä, mitä hän voi odottaa prosessilta, johon hän on menossa. Sen perusteella hän osaa asennoitua ja valmistautua oikealla tavalla tulevaan menettelyyn.⁴³

Eduskunnan oikeusasiamies on käsitellyt eri menettelyiden sekoittumista sosiaalitoimessa ja katsonut asiakkaiden oikeusturvan kannalta ongelmalliseksi sen, ettei sosiaalitoimen tarjoamissa neuvonta- ja sovittelupalveluissa ole aina selvyyttä siitä, onko kyse perheasiain sovittelusta vai muusta toiminnasta.⁴⁴

Koska tuomareilla on paljon kokemusta sovinnon edistämisestä, mutta hyvin vähän sovitteluista, näiden kahden menettelytavan erot eivät ole pelkän teoreettisen koulutuksen perusteella riittävästi auenneet. Yhtenä syynä tähän on myös se, ettei sovinnon edistämistä koskevan säännöksen esitöissä, koulutuksessa tai oikeuskirjallisuudessa ole juuri lainkaan käsitelty niitä menettelytapoja, joita tuomari voi käyttää pyrkiessään saamaan asianosaiset sopimaan riitansa oikeudenkäynnissä.

Kokeiluprojektin aikana sovittelutuomareiden ymmärrys sovittelun teoriasta on lisääntynyt ja sovittelun ja sovinnon edistämisen erilaisuus auennut kokemuksen kautta. Projektissa on tehty seuraavanlaisia havaintoja:

Verrattuna sovinnon edistämiseen, sovittelussa

- toimijoina ovat vanhemmat, eivät asianajajat
- prosessin kulku on erilainen kuin oikeudenkäynnissä
- on enemmän aikaa paneutua taustalla oleviin riidan todellisiin syihin
- päästään pureutumaan syvemmälle itse konfliktiin
- ei käsitellä juridisia vaatimuksia, vaan vanhempien esiin tuomia huolenaiheita

---

42 HE 114/2004, s.5–6, Ervasti 2005, s.141–143, Ervasti 2011, s. 11–13

43 Ks. myös Ervasti 2011, s. 25

44 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 2059/2/03

-
- ilmapiiri sovittelussa on erilainen kuin oikeudenkäynnissä. Osapuolet voivat puhua avoimemmin. Toimintatapa on epämuodollinen (esim. sinuttelu)
  - osapuolet voivat puhua vapaasti, olla oma itsensä. Heidän ei tarvitse vakuuttaa
  - sovittelijaa omasta kannastaan, koska sovittelija ei ratkaise asiaa.
  - erilliskeskustelut ovat hyödyllinen toimintatapa
  - tuomari voi toimia vapaammin, koska ei ratkaise asiaa
  - irtautuminen tuomarin roolista on vaikeaa
  - tuomarin oltava koko ajan täysillä läsnä, persoonallisuus vahvemmin mukana, ei voi kätkeytyä tuomarinroolin taakse
  - tasapuolisuus korostuu epämuodollisessa keskustelussa

Menettelyissä on myös paljon yhtäläisyyksiä, sillä tuomarit ovat jo pitkään toimineet joustavasti ja luovasti edistäessään oikeudenkäynnissä sovintoa. Lapsiasioissa sovinnon edistäminen ja sovittelu ovatkin tavoitteiltaan ja menettelytavoiltaan lähempänä toisiaan kuin muissa riita-asioissa, koska kummassakin tavoitellaan lapsen edun mukaista, vanhempien ja lasten arjessa toimivaa ratkaisua.

15 Työnohjauksesta

Jo työryhmän työskentelyn aikana psykologien ja sosiaalitoimen edustajat toivat voimakkaasti esiin, että työnohjaus on olennainen osa heidän työskentelyään eivätkä he voi ilman sitä lähteä mukaan uuteen, haastavaan tehtävään. Tuomioistuimen edustajille työnohjaus oli tuntematon toimintatapa. Työryhmä kirjasi kuitenkin mietintöönsä toivomuksen työnohjauksen järjestämisestä kokeiluun osallistuville.

Keväällä 2011 projektiin saatiin valtiokonttorista rahoitus työnohjauksen järjestämiseksi. Marraskuussa 2011 oikeusministeriö valitsi tehtävään kaksi pitkän kokemuksen omaavaa työnohjaajaa, jotka työskentelevät työparina.

Työnohjaus toteutetaan erikseen kullakin kokeilupaikkakunnalla. Se on ryhmätyönohjausta, johon osallistuvat sekä tuomarit että asiantuntijat. Työnohjauskertoja tulee olemaan neljä kussakin käräjäoikeudessa. Kukin ohjauskerta on työpäivän mittainen.

Työnohjauksen tavoitteeksi asetettiin

- asiantuntija-avustajien ja sovittelijatuomareiden välisen yhteistyön kehittäminen
- sovittelumenettelyn kehittäminen
- hyvien valtakunnallisten työkäytäntöjen ja menettelytapojen löytäminen,
- tiedon tuottaminen ja raportointi projektin ohjausryhmälle kehittämistyön kannalta olennaisista ilmiöistä ja kullakin paikkakunnalla noudatetuista menettelytavoista.

Työnohjausta ei ole aikaisemmin järjestetty tuomioistuimissa. Sovittelukokeilu tulee siis olemaan pilotti myös työnohjauksen osalta. Kokemuksesta pyritään keräämään tietoa, jonka pohjalta tuomioistuimissa voitaisiin yleisesti arvioida työnohjauksen käytettävyyttä tuomioistuinten työssä.

16 Yhteenveto ja johtopäätökset

Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua koskeva kahden vuoden kokeilu aloitettiin 1.1.2011 Helsingin, Espoon, Oulun ja Pohjois-Karjalan kärjäoikeuksissa. Kokeilun päämääränä on saada vanhempien erimielisyydet nopeasti käsittelyyn ja saavuttaa lapsen edun mukainen, kestävä sovinto. Samalla tavoitellaan huoltoriitojen käsittelyaikojen lyhentämistä ja tuomioistuimen sekä sosiaalitoimen niukkojen resurssien säästämistä.

Jo nyt voidaan todeta, että monia kokeilulle asetettuja tavoitteita on saavutettu. Vanhempien yksimielisyys lapsen asioissa on lapsen edun mukaista. Syntyneiden sopimusten määrä ja menettelyn nopeus osoittavat, että sovittelun avulla on kyetty hallitusohjelmaan kirjatuin tavoin parantamaan lapsen asemaa oikeudenkäytössä ja edistämään lapsen oikeuksien toteutumista käytännössä. Kahden ammattikunnan edustajan työskentely työparina on tuonut sovitteluun merkittävää lisäarvoa ja auttanut vanhempia löytämään ratkaisuja erimielisyyksiinsä.

Jo tähän mennessä sovittelukokeilu on osoittanut, että uudelle menettelylle on olemassa tarvetta. Vuoden 2011 loppuun mennessä neljässä kokeilutuomioistuimessa on tullut vireille yhteensä 234 sovitteluasiaa. Suurin osa on siirretty sovitteluun vireillä olleesta oikeudenkäynnistä ja pienempi osa tullut oikeuteen suoralla sovitteluhakemuksella. Sovittelussa on päätynyt yhteensä 109 asiaa. Päättyneissä jutuissa noin 75 %:ssa on tehty joko kokonaissovinto (63 %) tai ainakin osasovinto (12 %). Takaisin oikeudenkäyntiin on palannut 27 riitaa eli noin 25 % oikeudenkäynneistä siirretyistä jutuista. Päättyneissä jutuissa on tehty yhteensä 17 määräaikaista kokeilusopimusta, ja edelleen vireillä olevissa jutuissa kokeilusopimus on menossa 26 asiassa.

Huoltoriidat tulevat yhteiskunnalle erittäin kalliiksi. Kärjäoikeuksissa käsitellään vuosittain 1800–2000 riitasta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa, joista osa muodostuu huoltoriitakierteiksi. Hovioikeudet ratkaisevat vuosittain noin 270 huolto- ja tapaamisasiaa.

Huoltoriidan kustannuksista tehtyjen selvitysten mukaan pääkäsittelyyn edenneen huoltoriidan käsittely kärjäoikeudessa vaatii tuomarilta 20–56 työtuntia ja sihteeriltä 20–35 työtuntia. Tämän perusteella keskimääräisen huoltoriitaoikeudenkäynnin kustannuksiksi on laskettu 3 100–3300 euroa, mutta kustannukset voivat yltää aina 8000 euroon saakka. Arvio sosiaalitoimen selvityksen hinnasta vaihtelee 2400–5280 euroon selvitystä kohti. Hovioikeuskäsittelyn hinnaksi on laskettu 3500–4000 euroa.

Tuomioistuinten ja sosiaalitoimen lisäksi riitelevät vanhemmat kuormittavat runsaasti myös muita viranomaisia. Edellä kerrottuihin kustannuksiin ei ole sisällytetty muiden viranomaisten toimenpiteistä, tulkkipalveluista ym. aiheutuvia kustannuksia.

Asianajajan keskimääräiseksi työmääräksi huoltoriidassa on arvioitu vähintään 20 työtuntia, minkä perusteella valtion varoista maksettavan oikeusavun hinnaksi tulisi käräjäoikeuskäsittelyn osalta 2400–3000 euroa. Suuressa osassa juttuja asianajajan työmäärä kuitenkin ylittää selvästi tämän.

Oikeudenkäynnin pitkä kesto on suuri ongelma huoltoriitojen käsittelyssä. Koko maassa huoltoriitaoikeudenkäynti kestää keskimäärin 8 kuukautta, mutta monin paikoin tätä pidempään. Sosiaalitoimen selvityksen hankkiminen kestää keskimäärin 6 kuukautta, mutta usein huomattavasti tätä pidempään. Hovioikeuksiin tehtyjen valitusten käsittelyaika on keskimäärin 6,3 kuukautta, mutta suuressa osassa yli 9 kuukautta.

Kokeilun aikana asian käsittely sovittelussa on ollut huomattavasti nopeampaa kuin oikeudenkäynnissä. Ensimmäinen sovitteluistunto on järjestetty nopeasti eli noin yhden kuukauden sisällä siitä, kun sovittelun aloittamisesta on tehty päätös tai sovittelu on tullut vireille suoralla hakemuksella. Suurin osa jutuista on saatu sovittua yhdessä istunnossa. Enimmillään istuntoja on ollut neljä. Istunnot ovat olleet usein pitkiä. Noin puolet istunnoista on kestänyt 3–6 tuntia, kolmannes 1–3 tuntia ja pieni määrä yli 6 tuntia.

Sovittelun mediaanikesto sovittelun aloituspäätöksestä tai vireille tulosta sen lopettamiseen on ollut noin 1,5 kuukautta, mikä on huomattavasti vähemmän kuin oikeudenkäynnin keskimääräinen kesto.

Jo tämän lyhyen kokeilujakson perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että sovittelulla on saavutettavissa taloudellisia säästöjä sekä oikeuslaitoksessa että sosiaalitoimessa. Kokeilun aikana tuomariryönnön määrä on ollut yhdestä kahteen työpäivää sovittelua kohti. Kansliatyön osuus sovittelussa on vähäinen, joten oikeudenkäyntiin verrattuna kansliatyötä on säästynyt runsaasti. Sovitteluiden kustannukseksi on laskettu 627 euroa/istuntopäivä, mikä sisältää sekä tuomioistuimen että sosiaalitoimen osuuden. Summa on huomattavasti vähemmän kuin oikeudenkäynnin kustannukseksi laskettu määrä.

Sovittelut ovat vähentäneet selvästi kokeilutuomioistuinten sosiaalitoimelle tekemiä selvityspyyntöjä. Marraskuun loppuun mennessä Helsingin sosiaalitoimessa vähennys on ollut yli 45 % verrattuna vastaavaan aikaan vuonna 2010. Oulussa vähennys on ollut 53 % ja Espoossa 37 % verrattuna koko vuoteen 2010. Helsingissä ja Espoossa selvityspyyntöjen vähentyminen on johtanut selvityksen hankkimiseen kuluvan ajan olennaiseen lyhenemiseen.

Jos sovittelu päättyy sopimukseen, lakimiesavustajan työmäärä ja sen myötä asiakkaan oikeudenkäyntikulut ovat alhaisemmat kuin oikeudenkäynnissä. Mahdollinen valitus ja asian käsittely hovioikeudessa jäävät pois. Näillä perusteilla tässä vaiheessa voidaan olettaa, että onnistuneet sovittelut vähentävät myös oikeusavun kustannuksia.

Lakimiesavustajien antama palaute sovitteluista on ollut suurimmaksi osaksi myönteistä, ja he ovat kokeneet asiantuntijoiden mukana olon sovittelussa hyödylliseksi. Ongelmalliseksi he ovat kokeneet sovitteluistunnon pituuden ja riskin suurista oikeudenkäyntikuluista siinä tapauksessa, että asia palaa oikeudenkäyntiin.

Palautteen kerääminen vanhemmilta on vielä kesken, mutta tähänastiset kommentit osoittavat, että vanhemmat ovat enimmäkseen olleet tyytyväisiä sovitteluun.

Tuomareiden ja asiantuntijoiden yhteistyö on sujunut hyvin. Uusi työskentelytapa on tehostanut sovittelua, ja työskentely yhdessä toisen ammattikunnan edustajan kanssa on ollut hyödyllistä.

Ensimmäistä kertaa tuomioistuinlaitoksen historiassa tuomarit saavat projektin aikana työnohjausta. Työskentelytapana on ryhmätyönohjaus, johon osallistuvat sekä tuomarit että asiantuntijat. Kokemuksista pyritään keräämään tietoa, jonka pohjalta tuomioistuimissa voitaisiin yleisesti arvioida työnohjauksen käytettävyyttä tuomioistuinten työssä.

Kokeilu asiantuntija-avustajan käytöstä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa on tähän mennessä tuottanut myönteisiä ja lupaavia tuloksia. Se on kuitenkin tuonut esiin myös ongelmia, joiden ratkaiseminen edellyttää menettelyn kehittämistä yhdessä kaikkien toimijatahojen kanssa.

Asiantuntijan rooli kaipaa vielä keskustelua muun muassa sen vuoksi, että on ollut nähtävissä, että vanhempien ja asianajajien taholta heihin kohdistuu osin epärealistisia odotuksia. On pohdittava tarkemmin sitä, millaista asiantuntijuutta sovittelussa tarvitaan. Asiantuntijoilta edellytettävän koulutuksen ja työkokemuksen määrittely edellyttää myös vielä keskustelua.

Kokeilun nopean toteuttamisen vuoksi asiantuntijoiden saaminen varmistettiin hallinnollisella järjestelyllä, jota on vielä kehitettävä menettelyä valtakunnallistettaessa. Pätevien asiantuntija-avustajien saatavuuden varmistamiseksi kaikkiin tuomioistuimiin toiminnan organisointi on suunniteltava uudelta pohjalta.

Lakimiesavustajien roolia ei mietitty riittävästi kokeilua aloitettaessa. Saatujen kokemusten pohjalta heidän tehtävänsä sovittelussa tulee määritellä.

Kokeilun onnistumisen yhtenä edellytyksenä on ollut osallistujien vahva motivaatio. Se antaa aiheen pohtia sitä, miten sovittelijat ja asiantuntijat tulevaisuudessa valitaan.

Koska tuomioistuinsovittelu poikkeaa sekä tuomarin että asiantuntijan perustehtävistä, koulutus on ollut välttämätöntä uuden tehtävän hyväksi toteuttamiseksi. Riittävästä koulutuksesta tulee erityisesti huolehtia myös menettelyä laajennettaessa.

Vaikka kokeilu koskee lapsioikeudellisia asioita, saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää myös muiden riita-asioiden sovittelussa. Työ on kuitenkin vasta aloitettu, ja sovittelu vaatii vielä panostamista ja kehittämistä, jotta se voi olla todellinen vaihtoehto oikeudenkäynnille.

Lähteet

- Aaltonen, Anna-Kaisa: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki 2009.
- Aaltonen, Anna-Kaisa – Auvinen, Maija: Lapsiriitojen sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa. Lakimies 2010, s. 1149–1165.
- Antikainen, Mari: Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Kuopio 2007.
- Auvinen, Maija: Huoltoriidat tuomioistuimessa: sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja nro 272. Helsinki 2006.
- Ervasti, Kaijus: Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä siviiliprosessissa. Helsinki 2004.
- Ervasti, Kaijus: Sovittelu tuomioistuimessa. Vantaa 2005.
- Ervasti, Kaijus: Tuomioistuinsovittelu Suomessa. Oikeuspoliittisen laitoksen julkaisuja. Helsinki 2011.
- Haavisto, Vaula – Bergman-Pyykkönen, Marina – Mattila-Aalto, Minna: Fasilitatiivisen perhesovittelun tutkimus- ja kehittämishanke FASPER. Julkaisematon väliraportti 30.9.2011.
- Hämäläinen, Juha: Kalliit erot. Selvitys huoltoriitojen kustannuksista. Lastensuojelun keskusliitto. Neuvokeskus. 2010.
- Kallio, Matias: Huoltajuusriitojen oikeuskäsittelyn kustannukset Espoon kaupungissa. Laskentatoimen kandidaatintutkielma. Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulu 29.11.2011.
- Karttunen, Risto: Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampereen yliopisto. Tampere 2010.
- Kurki-Suonio, Kirsti: Äidin hoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Helsinki 1999.
- Mahkonen, Sami: Perhesovittelu. Selvitys avioliittolaissa 1987 säädetystä perheasioiden sovittelusta lähtökohtana lapsen aseman turvaaminen vanhempien erossa. Lastensuojelun keskusliiton Neuvo-projekti. 2008.
- Valkama, Elisa – Litmala, Marjukka: Lapsen huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 2006:224. Helsinki 2006.
- Valkama, Elisa – Lasola, Marjukka: Lapsen huoltoriidat hovioikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 2008:234. Helsinki 2008.

Virallislähteet:

HE 114/2004 Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.

Lavm 4/2005 Lakivaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.

SOU 2005:43. Vårdnad-Boende-Umgänge. Barnet bästa, föräldrarnas ansvar. Del B. Betänkande av 2001 års vårdnadskomite. Stockholm 2005.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7067
ISBN 978-952-259-167-8 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUSVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi